

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Ateliér arteterapie

Hranice arteterapie a artefiletiky
The Line of Art Therapy and Art Philetics

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor: Mgr. Petra Řeháková

Forma studia: kombinovaná

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Jan Slavík, Csc.

2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 28. dubna 2011

Podpis .....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. PaedDr. Janu Slavíkovi, Csc. za důvěru projevenou při prvotním zadávání práce a též za zajímavé podněty a inspirace důležité pro sepsání této práce.

OBSAH:

ÚVOD	6
1 VYMEZENÍ ELEMENTÁRNÍCH POJMŮ A OBLASTÍ.....	8
1.1 Arteterapie	8
1.1.1 Vznik a vývoj arteterapie v zahraničí	11
1.1.2 Formování arteterapie v České republice a na Slovensku.....	14
1.1.3 „Rožnovský“ intervenční přístup arteterapie	16
1.1.3.1 Teoretická východiska.....	17
1.1.3.2 Schéma rožnovského přístupu arteterapie	19
1.2 Artefiletika	22
1.2.1 Vznik a vývoj artefiletiky.....	23
1.2.2 Schéma artefiletického procesu.....	25
2 HRANICE ARTETERAPIE A ARTEFILETIKY.....	29
2.1 Společné oblasti.....	29
2.2 Stěžejní odlišnosti oborů.....	33
2.3 Terapeutické a edukační využití výtvarného projevu	38
2.4 Návrh indikačních znaků pro určení hranic oborů	41
2.5 Závěry z předchozího pojednání.....	44
ZÁVĚR.....	46
Literatura.....	48
Seznam příloh:.....	52
Abstrakt.....	57

ÚVOD

Minulost je pohlcována přítomností a přítomnost žije jen tím, že rodí budoucnost.

James Joyce

Pryč jsou ty časy, kdy jednotlivé vědní disciplíny měly charakter tak specifický, že jejich záměna či dokonce překrývání nebylo možné. Hranice těchto oborů měly podobu tlusté čáry, jenž je striktně oddělovala od všech ostatních. Neexistovaly, jak se říká, spolu, nýbrž vedle sebe. Až s příchodem tzv. „vědeckých revolucí“, se vytvářely podmínky pro utváření nových vědních disciplín. To ony přispěly k přetékání pomyslných pohárů, vzrůstajícímu přesvědčení, že něco uvnitř vědy funguje špatně. Proto přicházely krize, které byly podněcovatelem zmiňovaných revolucí a tím dopomohly k určitému pokroku či inovaci.¹ Ať úzká hranice nebo nedostatečnost dané vědy vedoucí ke krizi, je typická svým „revolučním“ potenciálem. Ten mění dosavadní charakter či zaměření dané disciplíny. Tudíž samotný fenomén „odštěpování se“ vědních oborů od těch stávajících můžeme přičítat situaci, která se nazývá „vědeckou revolucí“. Jelikož právě věda je tím místem, které vybízí k hledání, nalézání či obměňování dosavadního.

Především v současnosti je značná existence takových oborů, které nemají zcela výlučný a jasný profil. Často jsou v některých ohledech tak podobné a blízké, že to s sebou přináší mnohé nejasnosti a mýlky. Tyto hraniční obory pak veřejnost snadno zamění nebo jim neprávem připisuje takové kompetence, které jim nemohou náležet. Bohužel, mezi takovéto obory lze řadit i arteterapii s artefiletikou. Jelikož i v praxi se dá sledovat neustále se opakující skutečnost, kdy v rámci arteterapeutické činnosti se nevyužívá žádného terapeutického záměru a přesto jsou tyto aktivity nazývány jako arteterapeutické. Nebo naopak v rámci artefiletického působení se mohou vyskytnout snahy o léčebnou intervenci, přičemž tyto snahy jsou z hlediska jejich kompetencí nežádoucí. Tyto skutečnosti mají však přesah i do institucionální základny, zastřešující snahy mnohých pracovníků, jež využívají těchto „populárních“ metod a tak pouze kloubí zájmy veřejnosti o výtvarně-tvořivé akce se zájmem o sebepoznání či objevování nového z nitra sebe. Ale takovéto jednání v případě arteterapie není „košer“, zato pro artefiletiku ano. I na tomto základě špatného rozlišování mezi oběma obory vyplývá důvod k sepsání tohoto textu.

---

¹ Srov. KUHN, T. S. *Struktura vědeckých revolucí*, s. 98.

Předkládaná práce se bude ve svém začátku snažit definovat ústřední pojmy a mapovat historické formování oborů arteterapie a artefiletiky, abychom tím představily oba obory skrze jejich formální náležitosti. Tyto snahy budou zastřešeny schématickým uchopením průběhu obou oborů. Následně rozlišíme mezi shodnými a rozdílnými obsahovými konspekty, díky čemuž se dostane až k hlavní oblasti, kterou bude tvořit navržení indikačních znaků, jež nám pomohou vymezit hranice těchto disciplín. To vše s sebou přinese i nutnost specifikace „problémové“ oblasti, kterou v této práci bude objasnění terapeutického a edukačního působení na jedince.

Hlavním cílem bakalářské práce, s názvem „Hranice arteterapie a artefiletiky“, se stává: *vymezení společných a rozdílných prvků arteterapie a artefiletiky, pomocí kterých se navrhnou klasifikačních oblasti pro určení hranic obou oborů. Dílčími cíli se stávají: (1) definování pojmů arteterapie a artefiletika, (2) zmapování historických okolností při utváření obsahu a rozsahu oborů, (3) schématický popis průběhu a oblastí působení jak „rožnovské“ arteterapie, tak artefiletiky.*

1 VYMEZENÍ ELEMENTÁRNÍCH POJMŮ A OBLASTÍ

Svítil hvězdy na nebi proto, aby každý našel tu svou?

Antoine de Saint-Exupéry

1.1 Arteterapie

Na začátku této práce si uvedeme důležité definice a vymezení pojmů, které jsou pro práci zásadní. Jak je i na první pohled patrné, pojem arteterapie se skládá ze dvou částí *Arte (ars)* a *Terapie*. V latinském slovníku nacházíme, že *Ars* označuje: umění, obratnost, uměleckou a řemeslnou dovednost a řemeslo samotné.² *Terapie*, v řeckém jazyce známé sloveso *therapeúo* označuje sloužení a pečování o někoho, ze kterého později vzniká *therapia*, která již nese nám známý výraz léčení.³ *Therapón* pak označuje služebníka bohů a opatrovníka.⁴

Nyní přistoupíme k samotnému definování arteterapie v kontextech českého prostředí, jelikož celá tato práce sleduje především naši územní teorii a praxi. Na oficiálních internetových stránkách **ČESKÉ ARTETERAPEUTICKÉ ASOCIACE**⁵ nalezneme definice arteterapie, která zní: „*Arteterapie je léčebný postup, který využívá výtvarného projevu jako hlavního prostředku poznání a ovlivnění lidské psychiky a mezilidských vztahů. Někdy bývá přiřazována k psychoterapii a jejím jednotlivým směrům, jindy je pojímána jako svébytný obor. Obvykle se rozlišují dva základní proudy, a to terapie uměním, v níž se klade důraz na léčebný potenciál tvůrčí činnosti samotné a artpsychoterapie, kde výtvořky a prožitky z procesu tvorby jsou dále psychoterapeuticky zpracovávány.*“⁶

Nutno podotknout, že ČAA je první a jedinou arteterapeutickou asociací. Vznikla za účelem profesně orientovaného občanského sdružení již v roce 1994. Samotná ČAA má snahu vytvářet prostor pro odbornou komunikaci mezi arteterapeuty a zároveň poskytuje kontakty mezi

---

² Srov. KÁBRT, J. KUCHARSKÝ, P., et al. *Latinsko/český slovník*, s. 51.

³ Srov. LIPNER, M. *Od psycho k socio (terapii)*. In *Socioterapie*. Dostupné na: <http://www.socioterapie.cz/index.php?a=6&addpost&page=1>

⁴ VYMĚTAL, Z. *Psychoterapie: Pomoc psychologickými prostředky*, s. 10.

⁵ Pozn. Dále v textu pod zkratkou ČAA.

⁶ *Česká arteterapeutická asociace*. Dostupné na <http://www.arteterapie.cz/>.

dalšími příbuznými obory, kam spadají především disciplíny expresivně-terapeutické, psychoterapeutické, ale i výtvarně orientované. Také se aktivně podílí na organizaci arteterapeutických výcviků, seminářů, workshopů a zároveň zprostředkovává kontakty a informace o možnostech absolvování výcvikových programů mezi arteterapeuty v ČR a zahraničí. Všechny tyto uvedené snahy mají za cíl koordinovat úsilí v rámci zkvalitňování české arteterapie, připravovat kritéria pro posuzování arteterapeutické práce a zároveň připravovat profesní statut arteterapie.⁷

V podobném duchu, tedy arteterapii viděnou jako formu psychoterapie, vymezuje Jana Jebavá, když hovoří o tom, že ji: „*můžeme klasifikovat jako formu psychoterapie, nebo také úžeji, visual arteterapie, ... výtvarná arteterapie je cílený terapeutický proces, realizovaný zejména individuálně, ale také skupinově, jenž řídí či usměrňuje speciálně školená osoba – arteterapeut.*“⁸

Většina našich autorů se zmiňuje o arteterapii jako o formě psychoterapie nebo ji spatřují ve velmi úzkém vztahu k ní. Patrná je tak významná vazba arteterapie na psychoterapii. Proto můžeme uvést i následující vyjádření: „*Zatímco psychoterapie je založená principiálně na verbální komunikaci, arteterapie prohlubuje emoční zaangażovanost klienta přes umělecký zážitek.*“⁹ Uskutečnila se situace, kdy se psychoterapie oddělovala od psychiatrie prostřednictvím psychologů – následně se podobně, od již svébytného oboru psychoterapie, odděluje i samotná arteterapie.¹⁰ Arteterapie má svůj základ položen především na psychoterapii, kde hlavním terapeutickým prostředkem jsou výtvarné aktivity (malba, modelování, kresba, ..). Pokud však chceme hovořit o arteterapii v užším slova smyslu, podívejme se na tuto definici „*Ačkoli morfologická skladba slova arteterapie nás odkazuje na léčbu uměním, v současnosti je jeho vymezení mnohem užší ... arteterapie se nazývá především terapie využívající hlavně výtvarné postupy.*“¹¹

V zahraničí je situace odlišná, tam arteterapie zahrnuje i další z oblastí uměleckých projevů a proto pod ní spadají i terapie ovlivněné hudbou, divadlem apod. Komplexně bývají nazývány

---

⁷ Srov. Česká arteterapeutická asociace. Dostupné na: <http://www.arteterapie.cz/index.php?disp=asociace&lang=0>.

⁸ JEBAVÁ, J., Úvod do arteterapie, s. 5.

⁹ GIBODA, M., PEROUT, E. Arteterapie jako aplikované umění. *Arteterapie*, č. 17, 2009, s. 4.

¹⁰ Srov. KOBALICOVÁ, A. Arteterapie a psychoterapie v období dospívání. In SLAVÍK, J. et al. *Současná arteterapie v České republice a v zahraničí*, s. 21.

¹¹ *Psychiatrická klinika LFHK a FNKH*. Dostupné na WWW: <http://www.lfhk.cuni.cz/psych/media%5Cprajzluk%5Carteterapie.doc>.

jako **Expresivní terapie** (Expressive therapy¹²). Díky tomu je akcentována expresivní, „prožitková“ forma v rámci těchto terapií.¹³ Samotná expresivní terapie zahrnuje čtyři hlavní oblasti, kterými je arteterapie, dramaterapie, muzikoterapie a tanečně-pohybová terapie. Proto o expresivní terapii hovoříme jako o arteterapii v širším smyslu.¹⁴

Základní typy přístupů v expresivní terapii:

1. **Pedagogicko-didaktický přístup** zastřešuje celostní pohled na člověka. Vzdělání v tomto směru zajišťují speciálně zaměřené školy. V Čechách se vyučuje především na pedagogických fakultách.
2. **Psychoterapeutický přístup** je založen na různých terapeutických směrech, např.: dynamickém, analytickém, jungiánském, apod. Vzdělání nejčastěji zajišťují sebezkušenostní výcviky, které jsou absolvovány po předchozím univerzitním studiu.
3. **Umělecký přístup** pracuje s kreativním potenciálem každé jednotlivé disciplíny (tzn. arteterapie – výtvarné umění, muzikoterapie – hudba, dramaterapie – divadlo, taneční pohybová terapie – tanec). Vzdělání v tomto přístupu je často studium samotného uměleckého oboru, po kterém ještě nastupuje specializace u soukromých vzdělávacích institucí.¹⁵

V expresivních typech terapie je kladen důraz na sdílení emočního působení díla (výtvarného, hudebního, dramatického, tanečně-pohybového) mezi klientem (pacientem) a terapeutem.¹⁶ Ve všech zmíněných oblastech přístupů se pracuje skupinově i individuálně a terapeutický efekt je jak aktivní, tak receptivní. Dány jsou i jasné hranice a struktury, díky nimž lze bezpečně uvolňovat tvořivý potenciál.¹⁷ „*Základ expresivních terapií leží v kreativité,*

---

¹² Pozn. Existuje IEATA, což je zkratka The International Expressive Arts Therapy Association, která vznikla jako profesní organizace v roce 1994, se sídlem v San Francisku. Srov. *The International Expressive Arts Therapy Association*. Dostupné na: <http://www.ieata.org/about.html>.

¹³ Srov. *The International Expressive Arts Therapy Association*. Dostupné na: <http://www.ieata.org/>.

¹⁴ Srov. SLAVÍK, J. *Oborový kontext a přístupy v arteterapii*. Nepublikovaná přednáška

¹⁵ Srov. ALBRICH, B. *Expresivní terapie a arteterapie* In. PEČ, O, PROBSTOVÁ, V. *Psychózy: psychoterapie, rehabilitace a komunitní péče*, s. 72.

¹⁶ Srov. GIBODA, M., PEROUT, E. Arteterapie jako aplikované umění. *Arteterapie*, č. 17, 2009, s. 4.

¹⁷ Srov. ALBRICH, B. *Expresivní terapie a arteterapie*. In. PEČ, O, PROBSTOVÁ, V. *Psychózy: psychoterapie, rehabilitace a komunitní péče*, s. 72.

v potřebě člověka tvořit... V expresivních přístupech se jedná ihned, věci začínají být viditelné, slyšitelné, dávají velkou možnost zažít pocit, že člověk situaci zvládne.“¹⁸

Všechny expresivní terapie zdůrazňují tvořivost, kterou přinášejí specifické činnosti využívající různých forem podle jejich zaměření (např. výtvarné, dramatické, pohybové, atd., jelikož všechny jsou ve svém jádru obdařeny jistým tvořivým akcentem).

1.1.1 Vznik a vývoj arteterapie v zahraničí

„Kořeny arteterapie leží v kulturní tradici umění a v dějinách psychiatrie, psychologie a psychoterapie.“¹⁹ A proto se vznikem odborného zájmu o výtvarné artefakty duševně nemocných můžeme sledovat počáteční formování obsahu arteterapeutické disciplíny, jelikož právě zde se začíná utvářet její obsah a také specifická problematika výtvarného projevu psychiatrických pacientů. V této oblasti totiž rostl význam výtvarné tvorby, která by pojila expresivní a kreativní element s terapií.²⁰ Tímto se formoval zájem, především pak psychiatrů a psychologů, o oblast problematiky výtvarné produkce duševně nemocných. Na historický vývoj arteterapie můžeme nahlížet v rámci dvou základních proudů, kterými jsou psychiatrický a psychoanalytický.²¹

Do tzv. **psychiatrického proudu** můžeme zahrnout východisko, které se profilovalo dvěmi diagnostickými tezemi, které již v roce 1876 vymezil francouzský psychiatr Paul-Max Simon:

1. Výtvarný projev duševně nemocných je výrazně odlišný
2. Podoba výtvarného artefaktu se mění s průběhem duševní choroby.²²

Dále představíme německého psychiatra, psychoterapeuta, filosofa a historika umění **Hanse Prinzhorna** (1886 -1933), který nashromáždil velké množství výtvarných prací svých pacientů,²³

---

¹⁸ ALBRICH, B. *Expresivní terapie a arteterapie*. In. PEČ, O, PROBSTOVÁ, V. *Psychózy: psychoterapie, rehabilitace a komunitní péče*, s. 72-73.

¹⁹ LHOTOVÁ, M. *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*, s. 18.

²⁰ Srov. Tamtéž, s. 17.

²¹ Srov. SLAVÍK, J. *Oborový kontext a přístupy v arteterapii*. Nepublikovaná přednáška.

²² HROUZEK, P. *Arteterapie ve speciální pedagogice: Účinné faktory vývojové arteterapie – integrativní přístup*, s. 121. Dostupné ne: http://is.muni.cz/th/10957/pedf_d/.

díky čemuž mohla vzniknout jedinečná a rozsáhlá sbírka artefaktů. Avšak jejím nemilým osudem bylo částečné zničení za 2. světové války. Jádrem se naštěstí zachovalo díky pečlivému ukrytí v půdních prostorách Prinzhornovy kliniky. Samotný Prinzhorn v roce 1922 publikoval dílo, které pojmenoval „*Bildernerei der Geisteskranken*“ (*Umění duševně nemocných*). Po vydání na sebe strhlo obrovskou pozornost, jelikož vyvolalo velký zájem o problematiku psychopatologické tvorby.²⁴ Prinzhornův přínos proto můžeme vidět v jeho zaměření, které nebylo jen v diagnostice prací duševně nemocných, ale pro jeho zaujetí tím, že artefakty duševně chorých pacientů vyjadřují vlastnosti, které jsou v latentní či zakrnělé formě ukryty v každém z nás a proto nás bezprostředně spojují s magickým světem imaginace.²⁵

V této souvislosti můžeme zmínit i problematiku „*l'art brut*“, někdy nazýváno jen jako „*art brut*“. Tento termín zavedl francouzský malíř **Jean Dubuffet**²⁶ a překládá se jako „*syrové umění*“ nebo jako označení pro hrubé, neškolené umění.²⁷ Dubuffet odmítal brát tvorbu duševně nemocných za něco negativního či dokonce špatného. I proto v roce 1957 zakládá v Lausanne muzeum duševně nemocných. Jeho sbírka²⁸ se dostala do povědomí jako „*Collection de l'Art Brut*.“²⁹ Kromě toho stál Dubuffet u vzniku neformálního sdružení pojmenovaného „*Compagnie de l'Art Brut*“. Založeno bylo v roce 1948 a sdružovalo umělce působící na okraji oficiální kultury. Mimo tyto aktivity, stejně jako Prinzhorn, během svého života shromažďoval díla vzniklá v psychiatrických léčebnách.³⁰ Na tabuizování tvorby duševně nemocných reagoval i rakouský psychiatr **Leo Navratil**, který založil roku 1981 v psychiatrické léčebně ve Vídni „*Dům umělců Gugging*“, kde pacienti žili a zároveň tvořili.³¹

Zmiňovaní autoři nejsou jediní, kteří se problematikou tvorby duševně nemocných zabývali. Z dalších osobností, řešících tuto problematiku, zmiňme například autory jako je W. Morgenthaler, R. A. Pfeifer, H. Delgad, F. Reitman, H. Stadelman, J. Vinchon, či R. Volmat.³² Tento exkurz nám ukazuje, že zájem o tvorbu duševně nemocných byl neopomenutelný a pro počátky arteterapie významný. Dá se říci, že tito autoři posloužili i jako „*předvoj*“ pro jedno ze stěžejních míst a také zdrojů arteterapie, kterým je zájem o výtvarnou

---

²³ Srov. MIKŠ, F. GOMBRICH: *Tajemství obrazu a jazyk umění: Pozvání k dějinám a teorii umění*, s. 299.

²⁴ Srov. ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*, s. 27.

²⁵ Srov. MIKŠ, F. GOMBRICH: *Tajemství obrazu a jazyk umění: Pozvání k dějinám a teorii umění*, s. 300.

²⁶ Pozn. Jean Dubuffet zmiňuje termín „*art brut*“ v srpnu roku 1945, v dopise švýcarskému malíři Renému Auberjonoisovi. Srov. NÁDVORNÍKOVÁ, A. *L'art brut: umění v původním (surovém) stavu*, s. 20.

²⁷ Srov. ŽLEBKOVÁ, E. Bláznovství v obrazech umění II. *Arteterapie*, 2008, č. 16, s. 22

²⁸ Pozn. Někdy jsou za typické Art Brut považovány pouze díla z této sbírky. Srov. Tamtéž, s. 22.

²⁹ Srov. ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*, s. 27.

³⁰ Srov. MIKŠ, F. GOMBRICH: *Tajemství obrazu a jazyk umění: Pozvání k dějinám a teorii umění*, s. 302.

³¹ Srov. ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*, s. 27.

³² Srov. PONDĚLÍČEK, I. *Fantaskní umění*, s. 138.

tvorbu duševně nemocných. Zájem o umění „duševně nemocných“ přispělo k arteterapii především tím, že se začala řešit i otázka o „umění“ či „neumění“ právě těchto pacientů. Prohlubovalo se i povědomí o tom, že artefakty pacientů mimo jiné odrážejí vztah terapeut - pacient. Nebo také to, že výtvarný projev pacientů se mění podle vývoje a typu nemoci. Na výtvarné artefakty se proto začalo pohlížet jako na diagnostický materiál.

Nyní zmíníme i druhý směr, tedy **psychoanalyticky orientovanou arteterapii**. Přiblížíme si ji skrze několik myšlenek významných osobností a uvedeme i výběr jejich publikací, které dopomáhaly utvářet arteterapii jako samostatný obor. Zmíňme, byť pouze jmenovitě, přínos S. Freuda a C. G. Junga, jenž svými tezemi a způsoby práce přispěli k základům v tomto oboru. O zrodu a formování oboru arteterapie se hovoří teprve ve spojitosti s Američankou **Margaret Naumburgovou**, která ve třicátých letech 20. století jako první užívá termín **Art Therapy** (v Evropě se tento termín začíná používat až po roce 1940). Naumburgová hovoří o arteterapii jako o procesu, který se zakládá na poznání, že nejzákladnější myšlenky a pocity člověka jsou odvozeny z nevědomí a proto dosáhnou výrazu lépe v obrazech, než-li ve slovech.³³ Psychoanalyticky orientované východisko klade důraz na latentní obsahy, jenž na sebe berou podobu vizuálních tvarů – symbolů a díky tomu se dají snadněji verbalizovat. V roce 1940 pod vedením Nolana Lewise provádí výzkumy na Psychiatric Institute, New York a od roku 1950 působila na New School for Social Research New York University, kde začíná s prvními kurzy a přednáškami o arteterapii. To vše až do svého odchodu do důchodu v roce 1969.³⁴

Další osobností, která se podílela na prvotním formování arteterapie byla **Edith Kramerová**. Narodila se ve Vídni, ale během druhé světové války emigrovala do USA, kde se usadila natrvalo.

Osobnosti počátků arteterapie jsme zmínili, jelikož se podílely na budování teoretické základny oboru, ale významné bylo i jejich působení v praxi, kterou také přenesly do svých publikací. Jejich výčet nalezneme v Příloze I.

---

³³ Srov. ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*, s. 26.

³⁴ Srov. ALTMAN, J. *Margaret Naumburg*. Dostupné na <http://jwa.org/encyclopedia/article/naumburg-margaret>.

V rámci psychoanalyticky orientované arteterapie nelze nezmínit fakt, že především na Freudových myšlenkách o analogii výtvarného a snového obrazu roste význam širšího arteterapeutického uplatnění psychoanalytických procesů terapeutické teorie a praxe arteterapie.³⁵ Lze hovořit o tom, že arteterapeutické metody mají svůj základ v uvolňování nevědomí prostřednictvím výtvarného projevu, jehož cílem je produkovat výtvarné artefakty (obrazy, apod.), které fungují jako zvláštní forma komunikace mezi pacientem a terapeutem.³⁶ Zde má také původ tzv. symbolická řeč artefaktů, kdy z vizuálního obrazu se stává velmi mocný nástroj léčby.³⁷

1.1.2 Formování arteterapie v České republice a na Slovensku

V rámci vymezování oboru je na čase začlenit i její historickou oblast, která nám pomůže poukázat na vznik a okolnosti jejího utváření na našem území. Proto se podrobněji zaměříme na arteterapii v České i Slovenské republice a pokusíme se její stěžejní mezníky chronologicky seřadit.

O zrodu české arteterapie se hovoří v souvislosti s padesátými a šedesátými léty 20. století. Spojuje se zejména s psychoterapií, která ji využívala jako doplňkovou metodu. Arteterapie byla prakticky využívána především pro psychoterapii neuróz, psychóz a závislostí a někdy také i při výcviku sociálního směřu v rámci různých speciálních výchovných zařízení. V padesátých letech byla arteterapie využívána především v rámci psychoterapeutické péče o neurotické a psychotické jedince.³⁸ V osmdesátých letech došlo k úpadku zájmu o arteterapii u psychologů a lékařů, za to zájem o ni rostl v sekci speciálně-výchovné, kde se uplatňovala především ve speciální pedagogice. Také se objevila spolupráce s katedrami výtvarné výchovy. Kromě zmíněných v těchto oblastech se arteterapie začala stávat přitažlivou pro mladé intelektuály a to především díky jejímu „svobodně tvořivému charakteru“. V letech devadesátých (v rámci společenského uvolňování po „sametové revoluci“) se arteterapie začala vyskytovat i v učebních

---

³⁵ Srov. LHOTOVÁ, M. *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*, s. 20.

³⁶ Srov. ULMAN, E. *Art Therapy: Problems of Definition*. In ULMAN, E., DACHINGER, P. *Art Therapy in Theory and Practice*, s. 4.

³⁷ Srov. LANDGARTEN, H. B. *Clinical Art Therapy: A Comprehensive Guide*, s. 4.

³⁸ Srov. SLAVÍK, J. *Několik slov o české arteterapii*. In. SALVÍK, J. et al. *Současná arteterapie v České republice a zahraničí*, s. 7.

plánech pedagogických fakult. Přelomová událost se stala v roce 1993, kdy se arteterapie ustanovila jako samostatný obor při Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Zakládající osobností Ateliéru arteterapie byl Milan Kyzour st. Následně ji i fakulty lékařské, filosofické apod. aplikovaly do svých studijních programů. Touto dobou je patrný i rozvoj arteterapeuticky zaměřených výcvikových skupin, které již působí samostatně a mimo fakulty. Ještě během devadesátých let probíhá rozvoj arteterapie přímo v samotné léčebné praxi (např. FOKUS – sdružení pro péči o duševně nemocné, Bohnická psychiatrická léčebna v Praze). Významným mezníkem se v roce 1994 stalo založení samostatného profesního arteterapeutického sdružení s názvem „Česká arteterapeutická asociace“ (ČAA).³⁹

Vývoj arteterapie lze sledovat i na Slovensku, a to od roku 1967, kdy byla ustanovena jako součást studia léčebné pedagogiky při Pedagogické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě. Toto studium bylo, bohužel, po nástupu „normalizace“ na dvacet let násilně přerušeno. Významným a zároveň prvním vysokoškolským pedagogem arteterapie byl Roland Hanuš, akademický malíř, který byl také autorem textů věnujícím se technikách arteterapie. Současnou slovenskou vysokoškolskou pedagožkou arteterapie je Jaroslava Šicková-Fabrici, která v roce 2000 zakládala, spolu se svým manželem Jánom Šickom, sdružení Terra therapeutica, které spojuje odborníky různých oborů, pracující v oblasti arteterapie (např. speciální pedagogy, psychology, psychiatry, výtvarníky apod.).⁴⁰

Na pomezí psychoterapie a arteterapie stojí Eva Syřišťová, která poukazuje na blízkost kreativity umělců a psychotiků. Ztotožňuje se s názorem Navratila, který říká, že psychóza sama o sobě nikoho umělcem neudělá.⁴¹ Avšak společným prvkem schizofreniků a umělců při tvorbě považuje fázi umělecké inspirace a fází tzv. zlomu, jelikož obě mají podobný charakter změněného vědomí.⁴² Kromě toho využívání arteterapie při léčbě schizofrenního onemocnění totiž zprostředkovává komunikaci neverbálními prostředky, díky čemuž se stává jednou z mála forem navazování kontaktu s pacientem.⁴³

---

³⁹ Srov. SLAVÍK, J. *Několik slov o české arteterapii*. In. SALVÍK, J. et al. *Současná arteterapie v České republice a zahraničí*, s. 7-9.

⁴⁰ Srov. ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*, s. 28.

⁴¹ Srov. SYŘIŠŤOVÁ, E. *Člověk v kritických životních situacích*, s. 127.

⁴² Srov. BORECKÝ, V. *Imaginace, hra a komika*, s. 67-68.

⁴³ Srov. SYŘIŠŤOVÁ, E. *Skrytá krása neprofesionálního umění*. In *Tvar*, 1995, č. 10, s. 14.

Z exkurzu do nedávné minulosti a současnosti je patrná snaha se i nadále, jako samostatný obor, rozvíjet a snažit o kvalitní profesní zázemí, publikační i výzkumnou činnost. Na našem území je charakteristická svou vazbou na psychoterapii, zájmem o produkci duševně nemocných a snahami v oblasti rozvoje institucionální základny, publikováním knih i časopisů⁴⁴. Oproti zahraničí se na československém vývoji arteterapie podepsala „totalitní“ doba, která na nějakou dobu zbrzdila perspektivu slibně se rozvíjejícího oboru. I přes tuto fázi se našli její zastánci a příznivci a opět se mohlo začít s formováním, které se vyvinulo až do dnešní podoby.

1.1.3 „Rožnovský“ intervenční přístup arteterapie

Na základě východisek psychoanalyticky orientované arteterapie se utvářel specifický přístup, tzv. rožnovské intervenční arteterapie⁴⁵, známá také jako rožnovská škola. Výše jsme již zmiňovali, že Margaret Naumburgová byla představitelkou arteterapie charakteristickou svým důrazem na terapeutickou složku.⁴⁶ „Rožnovský“ přístup je založen na výtvarné imaginaci psychoanalytického charakteru, tedy na reprezentaci aktuálně nepřítomných objektů a situací.⁴⁷ Shodně i u intervenční arteterapie je hlavní oblastí a jádrem důraz na terapii.

Než přistoupíme k podrobnějšímu vymezení „rožnovské“ arteterapie, zastavíme se ještě u jejího zakladatele Milana Kyzoura. Ten se narodil 24. 1. 1932 v Českých Velenicích. V Českých Budějovicích absolvoval gymnázium a poté působil jako učitel. Vystudoval hudební profesuru na Karlově univerzitě v Praze a stal se ředitelem nově vzniklé Hudební školy v Kaplici. Roku 1969 úspěšně obhájil disertační práci na Masarykově univerzitě v Brně s názvem: „Psychohygienické aspekty estetické výchovy“, která se zabývala zkvalitňováním výuky a využíváním tvořivého přístupu v estetické výchově. Po třicetiletém působení ve funkci ředitele školy v Kaplici a ubírá

---

⁴⁴ Pozn. Časopis s názvem „Arteterapie“ vydává ČESKÁ ARTETERAPEUTICKÁ ASOCIACE.

⁴⁵ Pozn. Dále v textu jen jako rožnovská arteterapie.

⁴⁶ Srov. ULMAN, E. *Art Therapy: Problems of Definition*. In ULMAN, E., DACHINGER, P., et. al. *Art Therapy in Theory and Practice*, s. 4.

⁴⁷ Srov. KYZOUR, M. *Rožnovská interpretační arteterapie*. Dostupné na: <http://www.arteterapie.wz.cz/arteterapie.html>.

se do ústraní, kde setrval až do roku 1990. V tuto dobu totiž při Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity zakládá Ateliér arteterapie, jenž je doposud jediným vysokoškolským studiem tohoto druhu u nás. Mnoho let též spolupracoval s Psychiatrickou léčebnou v Červeném Dvoře a psychiatrickým oddělením Krajské nemocnice v Českých Budějovicích, kde praktikoval arteterapii s neurotiky. Umírá v Kaplici dne 8. 2. 2000.⁴⁸

Rožnovská arteterapie dostala své přívěskové jméno podle okrajové části Českých Budějovic Rožnov, kde se nacházelo první zázemí výuky. Dnes se vyučuje v budově U Tří lvů v centru města a ateliér je tak přímo v budově Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity. Díky tomu není výuka odloučena a separována od zbytku fakulty, ale naopak je v samém jejím centru. Samotné studium arteterapie je koncipováno jako neučitelské a distanční a v současnosti probíhá každých čtrnáct dní (v pátek a sobotu). Výuka si i nadále uchovala charakter studijně výcvikové komunity. Původně však bylo studium rozloženo do čtyř let, přičemž od září 2006 bylo koncipováno do standardních tří let, tak jak bývá u bakalářských oborů zvykem.⁴⁹

1.1.3.1 Teoretická východiska

„*Výtvarné gesto je metaforou klientova jednání.*“⁵⁰ Takové bylo krédo Milana Kyzoura st. a nadále zůstává vlastní i „rožnovské“ arteterapii. Stěžejním východiskem tohoto přístupu je intuice a schopnost asociace, čerpající z nepatrných, výtvarně zpracovaných náznaků v artefaktu, které vedou a přispívají k vlastní interpretaci. Jejím cílem se však stává „*objasnění vnitřních konfliktů, které by se mohly stát zdrojem osobnostní patologie.*“... „*Cílem rožnovského pojetí arteterapie se stala redefinice a kultivace klientova vnitřního obrazu okolní skutečnosti a rehabilitace této iluze (to vše se prostřednictvím výtvarné imaginace)*“.

Kyzour proto upozorňoval na to, že výtvarný projev je cestou k vybavení si konfliktů zapomenutých, které jsou v kontextu i s těmi aktuálními.

---

⁴⁸ Srov. KYZOUR, M. *PhDr. Milan Kyzour, zakladatel rožnovského arteterapeutického pojetí* In. *Rožnovská interpretační arteterapie*. Dostupné na: <http://www.arteterapie.wz.cz/1.html>

⁴⁹ Srov. *Ateliér arteterapie*. Dostupné na: <http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/arte/>

⁵⁰ KYZOUR, M. *PhDr. Milan Kyzour, zakladatel rožnovského arteterapeutického pojetí* In. *Rožnovská interpretační arteterapie*. Dostupné na: <http://www.arteterapie.wz.cz/1.html>

Obraz v jeho pojetí dostává další funkce :

- obraz jako východisko pro sestavení anamnézy autora,
- obraz jako výraz psychického nastavení autora vůči vnějšímu světu.
-

Setkáváme se i s důrazem na konkrétní formu znázornění a výtvarné metodické vedení, kdy se přidává i metodický zásah arteterapeuta.⁵¹ Předpokládá se, že kultivace výtvarného projevu paralelně doprovází změnu v osobnostní struktuře pacienta. Tedy, že výtvarný posun je účinným terapeutickým faktorem.⁵² ⁵³ V rámci kontextů rožnovské školy pohlížel Kyzour na iluzi dvojím způsobem: (1) spojoval ji s výtvarnou imaginací⁵⁴ a (2) chápal ji jako budování třetího rozměru (iluzi hloubky) na dvojrozměrné ploše papíru během klientova malování obrazu.

V neposlední řadě zmiňme i zásadní a specifickou metodu rožnovské arteterapie, kterou je interpretace výtvarného díla. Zde je patrné ovlivnění S. Freudem, i když Kyzour nejprve přistupoval váhavě k jeho tezi, že obraz má být zdrojem výtvarné symboliky, která je otiskem autorových nezáměrných obsahů.⁵⁵ I přesto se v rámci rožnovské školy stala interpretační metoda jejím jádrem a možno nazvat i specifickým „know-how“, jelikož interpretace symboliky, která je obsažena ve výtvarných artefaktech přináší možnost pohlížet na použití barev a jejich kombinací, míru grafičnosti či zacházení s prostorem, jako na interpretovatelné prvky, které se budoucí arteterapeuti učí vidět a srozumitelně o nich s klienty hovořit.⁵⁶

Nelze opomenout také specifickou a jedinečnou testovou metodu, kterou vyvinul právě Kyzour. Jedná se o jedinečný a vlastní test založený na preferenci barev, jenž se nazývá Kvinternocolor test, známý také pod zkratkou KTC. Této metodě se dá (oficiálně) naučit pouze v Ateliéru arteterapie.

---

⁵¹ Srov. KYZOUR, M. *PhDr. Milan Kyzour, zakladatel rožnovského arteterapeutického pojetí* In. *Rožnovská interpretační arteterapie*. Dostupné na: <http://www.arteterapie.wz.cz/1.html>

⁵² Pozn. Více se této oblasti věnuje M. Lhotová, která na základě provedeného výzkumu sepsala svoji disertační práci, jenž v upravené podobě vyšla jako publikace s názvem „Proměny výtvarné tvorby v arteterapii“

⁵³ Srov. LHOTOVÁ, M. *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*, s. 56.

⁵⁴ Pozn. Kyzour zde z pozice psychoanalyticky orientovaného terapeuta a aktivního výtvarníka vychází z myšlenky, že klient je na půdě obrazu (zástupně) skrze jeho výtvarný projev konfrontován s rozmanitými tlaky k řešení problémů, které zakouší jako zcela nové. Tím jsou rozvíjeny improvizáční schopnosti a jeho tvořivost.

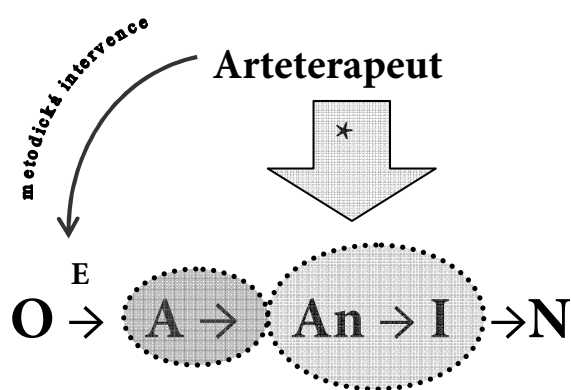
⁵⁵ Srov. KYZOUR, M. *PhDr. Milan Kyzour, zakladatel rožnovského arteterapeutického pojetí*. In *Rožnovská interpretační arteterapie* . Dostupné na: <http://www.arteterapie.wz.cz/1.html>

⁵⁶ Srov. LHOTOVÁ, M. *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*, s. 59.

1.1.3.2 Schéma rožnovského přístupu arteterapie

Nyní se pokusíme specifický průběh rožnovské arteterapie schématicky zobrazit. Nejprve se zaměříme na samotný popis postupu rožnovské arteterapie, který lze definovat následovně: Rožnovská arteterapie vždy začíná u **osoby** (klienta, pacienta,..) a jeho práce na výtvarném **artefaktu** (obrazu, koláži,..), poté arteterapeut provede **analýzu** díla, po které se přistupuje k **interpretaci** (obsahu). Celý proces by měl ideálně končit klientovým **náhledem** (uvědoměním si a porozumění problému, za doprovodu abreakce a katarze).

Možné schématického vyjádření tzv. **rožnovského přístupu arteterapie**:

* Zde je patrné, že ANALÝZA a INTERPRETACE jsou zprostředkovány arteterapeutem, který je přináší do klientova pole.

- **O = osoba, jedinec**

Arteterapie pracuje s dětmi, mládeží, dospělými i seniory, přičemž se může jednat o jedince s různorodými typy postižení, rozmanitými diagnózami, špatnými sociálními podmínkami nebo drogově závislími. Avšak může jít i o osoby ze „standardní“ populace, u kterých se objevuje zájem o využití arteterapie v rámci osobnostního rozvoje a poznání či jako možnost řešení aktuálních obtíží (např. v rámci krizové intervence, řešení fobie, stresových obtíží, apod.)⁵⁷

- **E = exprese**

Mezi osobou a artefaktem se vyskytuje proměnná, kterou v našem schématu zastupuje exprese. Vznik výtvarného artefaktu doprovází výtvarný výraz, projev vlastního prožívání. Zde

⁵⁷ Srov. ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*, s. 61-98.

tento pojem označuje „*vnější vyjádření lidských prožitků ve výtvarné tvorbě.*“ Exprese zastupuje nástroj léčebného vlivu arteterapie a zároveň vlastní předmět arteterapie.⁵⁸

- **A = artefakt** (výtvarný)⁵⁹

Obraz v rožnovské arteterapii „je prostorem komunikace v řeči výtvarně symbolické a východiskem pro arteterapeutovy úsudky o momentálním stavu klientovy psychiky (analýza), současně poskytuje materiál k interpretaci, která je podmíněna společným úsilím arteterapeuta a klienta.“⁶⁰ Preferovanými, ne však jedinými, výtvarnými prostředky jsou: tématický akvarel, akční akvarel (tzv. smejkák), koláž a uhlová rezerva (tzv. vybíraný uhel). Snahou arteterapeuta je doprovázet klienta při tvorbě, která by měla směřovat ke kompozičně a barevně vyváženému celku, jenž by prolínal konkrétní a abstraktní obsahovou složku díla. Výtvarný artefakt je prostředkem komunikace v arteterapii, přičemž někdy se z něj může stát jediný a výlučný komunikátor.⁶¹

- **An = analýza**

Analýza artefaktu „je zaměřena na výtvarnou řeč jako formu vyjadřované myšlenky. Sledujeme záměr a volbu užitých výrazových prostředků při realizaci, tedy jakým způsobem autor výtvarně zpracovává svou myšlenku. Na této úrovni chápeme artefakt, resp. jejich řadu jako podobenství autorova pohybu a úrovně prosazování se ve světě a usuzujeme na míru distance mezi realitou psychickou a objektivní.“⁶² V rámci výtvarného vyjádření a jeho analýzy uvažujeme v pojmech jako je prostor, tvar, barevnost, apod. Jde o prvky formálních složek obrazu, které arteterapeut postihuje tím, že k nim hledá a přiřazuje obsah.⁶³

- **I = interpretace** (z lat. *Interpretātiō*⁶⁴ – výklad, vysvětlení)

Interpretace artefaktu „je orientovaná na obsah sdělení, tedy na zobrazenou, resp. vizualizovanou myšlenku. Že obraz je stejně jako sen produktem duševní dynamiky, výrazem napětí mezi (vnitřními) psychickými vrstvami tvůrce, je základní interpretační paradigma.

---

⁵⁸ LHOTVÁ, M. *Proměny výtvarné tvorby*, s. 43.

⁵⁹ Pozn. Výtvarným artefaktem v arteterapii je nejčastěji obraz, prostorový útvar, koláž, apod.

⁶⁰ KYZOUR, M. *Rožnovská interpretační arteterapie*. Dostupné na: <http://www.arteterapie.wz.cz/arteterapie.html>.

⁶¹ Srov. LHOTOVÁ, M. *Proměny výtvarné tvorby*, s. 47, 60.

⁶² KYZOUR, M. *Rožnovská interpretační arteterapie*. Dostupné na: <http://www.arteterapie.wz.cz/arteterapie.html>.

⁶³ Srov. LHOTOVÁ, M. *Proměny výtvarné tvorby*, s. 46.

⁶⁴ KÁBRT, J., KUCHARSKÝ, P., et al. *Latinsko/český slovník*, s. 292.

I když je interpretace zaměřena na to, aby z nevědomého činila vědomé, z potlačeného připuštěné, byla by samoúčelnou, pokud by nevedla ke klientově reflexi, k identifikaci výrazu symboliky v jeho životních peripetiích (náhled).“⁶⁵ Interpretačním výsledkem se stává získání informace, avšak ona sama o sobě není cílem arteterapie, nýbrž cestu k němu zprostředkovává.⁶⁶

- **N= náhled** (uvědomění, porozumění)

Vytváření náhledu „je procesem porozumění, porozuměním motivům cestou uvědomění významu symboliky (ve smyslu infantility) v chování našem, ale i těch druhých. Nejde jen o vhléd intelektuální, sebeuvědomění – schopnost pochopit, pojmenovat a kontrolovat ty naše aspekty, které považujeme za ohrožující a od nichž cítíme potřebu se distancovat, ale i o vhléd emoční – zakoušení duševní dynamiky, vnitřního konfliktu v situacích, kdy si zmíněné obsahy připustíme k tělu.“⁶⁷ Skrze výtvarnou tvorbu se pacientovi umožňuje a usnadňuje porozumět symptomům jeho nemoci, jemu samému, ale i jeho osobním problémům. A to díky poukazu na výtvarné prvky, jenž dotvářejí výklad tak, že jsou pro klienta ve vizuální podobě vyjádřené a srozumitelné. Základem pro porozumění těmto souvislostem se stává interpretace symboliky v obraze obsažené. Ty se klient, společně s arteterapeutem, učí vidět a srozumitelně o ní komunikovat. Spolu s porozuměním (náhledem) zde vystupují i další faktory, na které je nutno upozornit, jsou jimi: korektivní zkušenost, katarze a abreakce, relaxace a v neposlední řadě i učení a výtvarný posun.⁶⁸

- **Arteterapeut**

Operuje se specifickými arteterapeutickými metodami a postupy, jenž mu usnadňují práci s klienty ze zdravotní, školské, sociální a psychologicko-poradenské oblasti a pomáhají mu lépe porozumět problematické populaci dětí, klientů a pacientů.⁶⁹ Jeho práce by měla vycházet a odpovídat zásadám v tzv. etickém kodexu ČAA, který byl asociací přijat již v roce 2004. Tento kodex totiž přesně „*definuje a ustanovuje etické chování arteterapeuta, je podkladem pro řešení*

---

⁶⁵ KYZOUR, M. *Rožnovská interpretační arteterapie*. Dostupné na: <http://www.arteterapie.wz.cz/arteterapie.html>.

⁶⁶ Srov. LHOTOVÁ, M. *Proměny výtvarné tvorby*, s. 47, 51.

⁶⁷ KYZOUR, M. *Rožnovská interpretační arteterapie*. Dostupné na: <http://www.arteterapie.wz.cz/arteterapie.html>.

⁶⁸ Srov. LHOTOVÁ, M. *Proměny výtvarné tvorby*, s. 29-32.

⁶⁹ Srov. KYZOUR, M. *PhDr. Milan Kyzour, zakladatel rožnovského arteterapeutického pojetí*. In *Rožnovská interpretační arteterapie*. Dostupné na: <http://www.arteterapie.wz.cz/1.html>.

sporných otázek vzniklých ve vztahu arteterapeuta a klienta, resp. arteterapeuta a jiného odborného pracovníka“.⁷⁰

Schéma, popisující průběh rožnovské arteterapie, pracuje se základními prvky, za které se v této práci považují: exprese, výtvarný artefakt, analýza a interpretace. Stejně tak i závěrečný náhled, vyžaduje takovou míru participace, která by dostatečně spoluutvářela celý arteterapeutický proces. Úloha arteterapeuta je zde je pak taková, že v rámci metodického vedení, analýzy a interpretace přináší účinné terapeutické postupy do účastníkového pole.

1.2 Artefiletika

Slovo artefiletika je složené ze dvou částí, stejně jako u arteterapie je první *arte*, latinsky *ars* a znamená: umění, obratnost a umělecká dovednost.⁷¹ Druhým obsaženým slovem je *filetika*, přičemž tento termín je odvozeninou ze starořeckého slovního základu *fil*, jenž je spjatý s pojmy jako je láska, přátelství, mít rád. Souvislost lze spatřovat i v ideovém odkazu Filéta z Kou⁷². V životním díle tohoto umělce, myslitele a pedagoga se spojily dvě typické stránky filetického přístupu, a to uměleckého tvůrčího projevu a přemýšlivé reflexe.⁷³

Na internetových stránkách, věnovaných artefiletice, nalézáme tuto definici: *„Artefiletika je reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí vzdělávání a výchovy, které vychází z vizuální kultury nebo jiných expresivních kulturních projevů (dramatických, hudebních, tanečních). Vizuální kulturou zde rozumíme výtvarné umění, vizuální stránky médií a estetické stránky hmotné kultury a přírody. Cílem artefiletiky je obohacování kulturního kapitálu žáků, rozvíjení jejich sociálních*

---

⁷⁰ ČESKÁ ARTETERAPEUTICKÁ ASOCIACE. *Etický kodex ČAA*. PRAHA, 2005. Dostupné na: <http://www.arteterapie.cz/index.php?disp=asociace&lang=0#kodex>

⁷¹ KÁBRT, J., KUCHARSKÝ, P., et al. *Latinsko/český slovník*, s. 51.

⁷² Pozn. „Pojem „filetický“ je odvozen od jména vychovatele egyptského krále Ptolemaia II. Filéta (Phileta) z Kou. Jak napovídá jméno Filétova žáka, jednoho z představitelů známé dynastie Ptolemaiovců, Filétos žil v době Alexandra Makedonského. Byl osobností, která v sobě spojovala teoretické i umělecké duchovní aktivity: vědeckou práci, filozofii a zároveň poezii. Filétos byl učencem a elegickým básníkem. Je zřejmé, že pojem „filetický“ je šťastným odkazem nejen k jedinečné vychovatelské osobnosti, ale i k duchovním zdrojům současné euroamerické kultury.“ SLAVÍK, J. *Od výrazu k dialogu ve výchově*, s. 169.

⁷³ Srov. SLAVÍK, J. *Mladé pojetí výtvarné výchovy v České republice: Artefiletika*, Dostupné na: <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=6>.

*kompetencí a prevence psycho-sociálních selhávání prostřednictvím uměleckých aktivit reflektovaných v žákovské skupině.*⁷⁴

Důležitou veličinou artefiletiky je tedy aktivní výchova a komplexní rozvoj jedince, i když někdy, byť jen částečně, může přesahovat do psychoterapie. Pokud na artefiletiku nahlížíme v užším smyslu, pak ji spojujeme s obory pedagogiky⁷⁵ a výtvarné výchovy. V následující podkapitole se zaměříme na vznik a vývoj artefiletiky.

Jan Slavík, zakládající osobnost artefiletiky, se nechal inspirovat H. Broudym a jeho přístupem k výchově, který se označuje jako „filetický“. Ten upozorňuje na provázanost rozvoje intelektového s emočním a sociálním.⁷⁶ „*Inspirací se stal i článek Liory Breslerové (1994), v němž autorka popisuje tzv. „filetické“ („philetic“) pojetí výtvarné výchovy, zaměřené na paralelní rozvoj intelektuálních a emocionálních dispozic žáků... Spojením předpony „arte“ s pojmem „filetické“ pojetí výchovy vznikl termín „artefiletika“, který byl v České republice představen statí publikovanou v roce 1994. Pod tímto jménem se toto pojetí výtvarné výchovy dále rozvíjí.*⁷⁷

1.2.1 Vznik a vývoj artefiletiky

Nyní poukážeme na historické okolnosti vzniku oboru artefiletiky. Artefiletika, poměrně mladá disciplína, má nejbližší k výtvarné výchově a oborům esteticko-uměleckým, proto ji nemůžeme v našem přehledu historického vývoje vynechat. Samotná „výtvarná výchova patří mezi obory, které mají ve všeobecném vzdělávání evropského typu nejdelší tradici.“⁷⁸ Přelomovým momentem bylo zavedení tzv. „**Všeobecného školního řádu**“⁷⁹ císařovnou Marií Terezií.⁸⁰ Bylo v něm mimo jiné začleněno i kreslení kružítkem, volnou rukou nebo pomocí pravítka. V roce

⁷⁴ SLAVÍK, J. *Artefiletika*. Dostupné na <http://www.artefiletika.cz/>.

⁷⁵ Pozn. Pedagogika – dnes užíván i termín „edukace“, který zahrnuje jak výchovu, tak vzdělávání.

⁷⁶ Srov. SLAVÍK, J. *Umění zážitku, zážitek umění*, s. 12.

⁷⁷ SLAVÍK, J. *Mladé pojetí výtvarné výchovy v České republice: Artefiletika*, Dostupné na: <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=6>.

⁷⁸ SLAVÍK, J. *Z historie I*. Dostupné na: <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=27>.

⁷⁹ Pozn. Zkoncipoval jej Ignác Felbiger, opat augustiniánského kláštera. Srov. MOKRES, F. *Největší reforma školství v dějinách*, 230. výročí Všeobecného školního řádu. Dostupné na:

http://www.ucitelskenoviny.cz/obsah_clanku.php?vydani=33&rok=04&odkaz=nejvetsi.htm.

⁸⁰ Pozn. Všeobecný školní řád zaveden 6. 12. 1774.

1869 bylo kreslení zapojeno do všech škol tehdejšího Rakouska-Uherska jako samostatný učební předmět. Pro 18. a 19. století bylo typické kreslení jako „praktická výchova k řemeslu“, která se projevovala ve zhotovování rysů, plánů a také v obkreslování. Za stěžejní se pojímalo cvičení pozorovacích schopností, trénování paměti pro tvary a barvy, manuální zručnost, čistota a pečlivosti provedení všemi žáky. Tento způsob přetrvával až do konce 19. století, i přes některé významné kritiky. Teprve na konci 19. století se objevil zájem o dětský výtvarný projev.

S počátkem 20. století se ve výtvarné výchově zkrížilo několik pojetí, a to: „řemeslné“, „poznatkové“ a „humanistické“. Meziválečná léta s sebou přinesla zajímavé podněty, jako například zájem o nové přístupy psychologické a sociální, ale i inspiraci avantgardou. Poté roku 1954 vyšly nové osnovy kreslení, určené pro všechny typy škol, jenž byly významně ovlivněny „komunistickou“ ideologií.⁸¹

V 90. letech 20. století se ve výtvarné výchově objevuje animo-centrický proud, pro který je charakteristický příklon k hlubinné a dynamické psychologii a k arteterapii. V Čechách, po roce 1990, na tento proud upozorňuje J. Uždil.⁸² Existují však ještě další tři proudy aktuální české výtvarné výchovy, a to: art-centrický (opírá se o poznatky uměnovědy a estetiky), video-centrický (hlavní důraz je kladen na proces výtvarného vnímání, jenž vede k tzv. „vizuální gramotnosti“) a gnozeo-centrický proud (zaměřen na hledání výtvarného sdělení centrovány na objevování světa a pozici dítěte v něm).⁸³

A právě v rámci animo-centrického proudu se „rodí“ a vymezuje artefiletika. Proto je zaměřena na poznávání, přičemž důraz je zde kladen na „*poznávání žáka sebe samého jako tvůrce i vnímatele výtvarného projevu.*“ To probíhá díky „*osobní niterné angažovanosti žáka v existenciálních životních situacích, jež propůjčují umělecké formě obsah a smysl.*“⁸⁴ Artefiletický pojmání edukace⁸⁵ klade důraz na rozvoj významné oblasti, kterou je sociální a reflektivní kapitál žáků/jedinců. Uplatňuje se především výtvarný zážitek, imaginace a reflektivní dialog. Díky těmto oblastem se artefiletika může vhodně využívat v činnostech výchovně-vzdělávacích.

---

⁸¹ Srov. SLAVÍK, J. *Z historie I.* Dostupné na: <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=27>.

⁸² Srov. SLAVÍK, J. *Z historie II.* Dostupné na: <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=29>.

⁸³ Srov. SLAVÍK, J. *Od výrazu k dialogu ve výchově: Artefiletika*, s. 160-164.

⁸⁴ Tamtéž, s. 164.

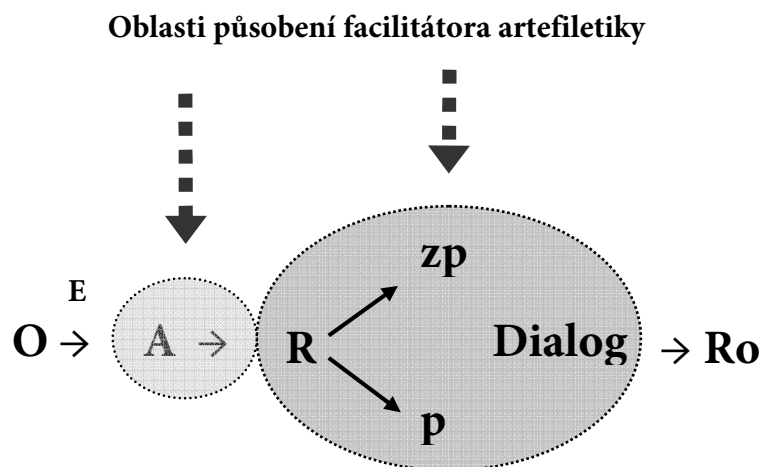
⁸⁵ Pozn. Edukace = výchova a vzdělávání. Tyto složky se vzájemně prolínají a proto označení edukace je pro výchovu a vzdělávání vhodnější (a to i s přihlédnutím k obdobnému zahraničnímu pojmenování). Srov. PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*, s. 66.

Důvodem vzniku artefiletiky a jejího oddělení se od výtvarné výchovy byla situace, která by se dala nazvat „nespokojeností“ s tehdejšími způsoby přístupu výtvarné výchovy k žákovi (jedinci) při výuce. Proto měla odezvu právě v příklonu se výtvarných pedagogů k hlubinně-dynamickému směru, odehrávající se ve zmiňovaném animo-centrickém proudu. Jak je vidět ze samotné historie výtvarné výchovy, právě artefiletika vhodně doplňovala přístup klasické výtvarné výchovy a zároveň se stala její zajímavou a samostatnou alternativou. A proto lze na artefiletiku nahlížet jako na (1) protipól ke klasické výtvarné výchově, (2) metodu v rámci pedagogiky (respektive edukace) a v neposlední řadě (3) jako na „sesterskou“ disciplínu arteterapie. O její vztahovosti k arteterapii se dozvíme více v kapitole s názvem „Rozmezí arteterapie a artefiletiky“.

1.2.2 Schéma artefiletického procesu

Stejně jako u arteterapie, i nyní si ukážeme možné schématické pojetí generalizovaného průběhu artefiletiky. Vzhledem k tomu, že v artefiletice nenalezneme různé přístupy, uvedeme proto jenom jedno možné schéma, které nám vyplývá z teorie artefiletiky.

Uvedené schéma vychází ze Slavíkova pojetí artefiletiky, kde se jako ústřední moment jeví expresivní a reflexivní oblast, která je rozvíjena dvěma důležitými složkami, a to zpětným pohledem a porovnáváním, to vše ještě doprovázeno dialogem, který slouží k následnému rozvoji žáků.

- **O= osoba**

Pro artefiletiku jsou nejčastější výchozí skupinou žáci a studenti. Hovořit můžeme i o ideálním věku, který se udává od patnácti do dvaceti pěti let, jelikož v tomto věkovém období může pomáhat především v aktuální oblasti sebepoznávání. Zároveň se dá hovořit o tom, že je ze své podstaty vhodná pro jakýkoliv věk a může být uplatňována jako univerzální.⁸⁶

- **E= exprese** (výrazového tvůrčího projevu)

„Výrazový projev v podobě umělecké aktivity poskytuje příležitost k bohatému vyjádření vlastních zkušeností, poznatků, přání, citů.“⁸⁷

- **A= artefakt, dílo**

Pracovní výsledek, ve kterém je obsažen a obnažován proces i způsob činnosti.⁸⁸ Dílo zprostředkovává umělecký zážitek z výtvarné tvorby nebo výtvarného vnímání, jenž ústí do artefaktu. Používané výtvarné techniky jsou pojímány jako prostředek, nikoliv za cíl artefiletického působení. Z materiálů se využívá velmi široká škála rozmanitých možností, od pastelek, před tekuté barvy, až po hlínu, papír apod.⁸⁹

- **R= reflexe** (náhledu na to, co bylo zažito a vytvořeno)

*„Reflexe obsahuje dvě navzájem neoddělitelné složky, kterými jsou: 1) **zp= zpětný pohled** tvořícího a prožívajícího člověka na své vlastní aktivity, postoje a záměry a 2) **p= porovnávání** vlastního zážitku se zážitky ostatních lidí, kteří se ocitli v podobné situaci.“⁹⁰*

- **Dialog** *„se rozvíjí kolem výrazových projevů a nalézá v nich svou motivaci, přináší řadu možností k reflektivnímu poznání a přemýšlení.“⁹¹*

---

⁸⁶ Srov. SLAVÍK, J. *Mladé pojetí výtvarné výchovy v České republice – Artefiletika*. Dostupné na: <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=6>.

⁸⁷ SLAVÍK, J. *Od výrazu k dialogu ve výchově: Artefiletika*, s. 12.

⁸⁸ Srov. Tamtéž, s. 16.

⁸⁹ Srov. SLAVÍK, J. *Mladé pojetí výtvarné výchovy v České republice – Artefiletika*. Dostupné na: <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=6>.

⁹⁰ SLAVÍK, J. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefiletiky* s. 13.

⁹¹ Tamtéž, s. 12.

- **Ro= rozvoj**

Stojí na konci celého procesu a uzavírá tak artefiletické konání. Pod označením **Ro** rozumíme rozvoj sociálních kompetencí a reflektivních dovedností, prevence psychosociálního selhávání. Vše zmiňované vede k obohacování kulturního kapitálu žáků/jedinců.⁹²

- **Facilitátor⁹³ artefiletiky** (respektive artefiletik⁹⁴)

Je dynamickým a zároveň podpůrným prvkem celého procesu. Jeho roli lze nazývat jako animační⁹⁵. Ústředním prvkem metody animace jsou zúčastněné osoby, které mezi sebou vytvářejí autentické vztahy. Zvláštní místo zde zaujímá **animátor**, který musí disponovat speciálními kompetencemi. Opaschowski definuje čtyři takové kompetence:

- umožňovat komunikaci
- dávat prostor kreativitě
- podporovat formování skupiny
- usnadňovat účast na kulturním životě

Mario Pollo přidává další osobnostní kompetence animátora, jako je (1) *zralá osobnost*, jenž umí *vytvářet osobní vztahy a osobně doprovázet* a současně též *ovlivňovat rozvoj skupiny*.⁹⁶

Uvedené schéma artefiletiky tedy poukazuje na stěžejní prvky, kterými se artefiletika ve svém průběhu uplatňuje. Zásadní oblasti jsou zde exprese, reflexe a dialog, které vedou k rozvoji sociálních a reflektivních dovedností a zároveň k psychosociální prevenci a obohacování kulturního kapitálu. Artefiletiku lze využívat především v edukačním, případně i v reedukačním a resocializačním působení na jedince. Zachovávan je důraz na rozvoj takových oblastí jedince, které přispívají k prevenci a předcházení sociálně-negativních jevů. Ačkoliv je artefiletická práce

---

⁹² Srov. SLAVÍK, J. *Artefiletika*, Dostupné na <http://www.artefiletika.cz/>.

⁹³ Pozn. Facilitátor ve významu povzbuzovače, oživovače, usnadňovače, odborníka na moderování diskuze, panelu či vedení rozhovoru, odpovědného za průběh procesu, nikoliv za jeho obsahovou stránku. Srov. KOHOUTEK, R. *ABZ slovník cizích slov*. Dostupné na: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/facilitator>.

⁹⁴ Pozn. Facilitátora artefiletiky lze nazývat též artefiletikem. Oba tyto pojmy jsou v této práci pojímány jako synonyma.

⁹⁵ Pozn. Animace, z lat. anima – duše, znamená oživování, animování. Animovat - oživit, bavit, pobavit, rozjařit. V českém překladu hovoříme o oduševňování. Animace je výchovná metoda, která se užívá především při práci s adolescenty, a to v oblasti pedagogiky volného času. Založena je na nedirektivních metodách povzbuzování mladých lidí během jejich hledání vlastní cesty životem a schopností realizovat v ní svoji svobodu a autonomii. Důraz je kladen na otevřenost výchovné situace, která stojí na zásadách dobrovolnosti, možnosti volby, prostoru pro iniciativu vychovávaných, na vytváření rezistence vůči negativním sociálním vlivům. Srov. HANÁKOVÁ, M. *Animace*. Dostupné na: <http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/vyuka/kaplanek>.

⁹⁶ Srov. KAPLÁNEK, M. *Role animátora*. In *Sociálně-kulturní animace / animace volnočasové kultury*. Dostupné na: <http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/vyuka/kaplanek>.

nejčastěji využívána při práci s dětmi a mladistvými, nevyhýbá se ani sféře dospělých a seniorů. Nutno zmínit, že pro ostatní oblasti, především zdravotní, sociální a psychologicko-poradenské, je určena arteterapie (v našem prostředí především tzv. rožnovská), jelikož operuje s takovými terapeutickými postupy, které v artefietice nejsou uplatnitelné. Přesnější informace o kompetencích obou oborů si uvedeme v následující kapitole.

2 HRANICE ARTETERAPIE A ARTEFILETIKY

Ve všem je lépe doufat než zoufat, neboť kdo může určit možné?

Johann Wolfgang von Goethe

V předchozí kapitole jsme vymezovali arteterapii a artefiletiku, pohlíželi na jejich prvotní formování, historický vývoj a pokoušeli se o možná schématická zobrazení. Nyní nastává prostor pro samotné definování oblastí shod a rozdílů těchto oborů. Následující mapování by nám mělo pomoci lépe se orientovat v obou oborech a zároveň si ujasnit jejich provázanost. Jak víme, některé snahy o popis a určení rozdílů v těchto disciplínách se uskutečnily a proto následující řádky budou komparativního charakteru, který se pokusí postihnout a upozornit na zásadní prvky této vztahové problematiky.

2.1 Společné oblasti

V artefiletice, a stejně tak v arteterapii, jsou obsaženy elementy jako kreativita a proces tvorby (tvůrčí proces), které dopomáhají ke vzniku výtvarných artefaktů. Tento tvořivý akcent vytváří společnou veličinu obou oborů. V širším smyslu, jej nazýváme jako *výtvarný projev*. Pokud u této souvislosti zůstaneme, musíme zmínit autorky Caseovou a Dalleyovou. V jejich přístupu není za nejdůležitější pojímán výsledný artefakt, ale samotný proces tvorby. A právě proto můžeme hovořit o tom, že v samém jádru arteterapie stojí zmiňovaný tvůrčí proces.⁹⁷ Doklad významu této veličiny, tentokrát u artefiletiky, můžeme nacházet přímo v jejím cíli, který zní: „*učit se symbolicky vyjadřovat, poznávat a zároveň citlivě vnímat sebe a svět prostřednictvím uměleckých zážitků vycházejících z vlastního tvořivého projevu.*“⁹⁸ Na tomto základě tedy lze shledávat potvrzení významu a existence tvořivého obsahu u artefiletiky.

---

⁹⁷ Srov. CASEOVÁ, C., DALLEYOVÁ, T. *Arteterapie s dětmi*, s. 9-12.

⁹⁸ SLAVÍK, J. *Umění zážitku, zážitek umění: teorie a praxe artefiletiky*, s. 13.

Avšak existují i další oblasti, které budou zájmem následujícího textu. Začněme například pojednáním J. Slavíka a B. Škaloudové, jež uvádí *dvě společné stránky těchto oborů, které spatřují:*

- (1) **v oblasti cílů:** kdy se jedná o zaměřenost na sebe-poznávání a na rozvíjení sociálních kompetencí jedince, a to vše prostřednictvím uměleckých výrazových prostředků,⁹⁹
- (2) **v oblasti metod:** které jsou zde zaměřeny na poznávání prostřednictvím umělecké výrazové hry¹⁰⁰ spojené s tzv. reflektivním dialogem.¹⁰¹

Jak jsme již uvedli tak arteterapie a artefiletika se shodují v některých oblastech cílů a metod práce, a to hlavně v takových, které jsou založeny na výtvarně-uměleckém projevu. Významným prvkem shody je zde sebepoznání a rozvoj jedince v oblasti sociální a emoční, která vede ke komplexní kultivaci osoby. Jelikož arteterapie stejně jako artefiletika „*na všech úrovních svého využití...uvolňuje při výtvarných aktivitách tvořivé, produktivní mechanismy vedoucí člověka k seberealizaci, osobitosti a možností vlastního vývoje a osobního růstu.*“¹⁰² A nejen to, oba obory se scházejí i skrze tematizaci sociokognitivních konfliktů,¹⁰³ reflektovaných ve výtvarné tvorbě.¹⁰⁴ Protože „*cílem artefiletiky je pedagogicky co nejlépe zpracovat sociokognitivní konflikt a využít jej a) k odhalení dosud skrytých rozdílů nebo shod mezi žáky, b) k respektování jedinečnosti a vzájemné odlišnosti, c) k poznávání interpretační rozmanitosti, d) ke vzájemnému intelektuálnímu, citovému i motivačnímu podněcování a k inspiraci.*“¹⁰⁵

Za další shodnou oblast se může považovat tzv. celková kultivace osobnosti, ke které se směřuje díky snahám v oblasti rozvoje osobitosti, pomoci při seberealizaci a vývoji osobního růstu a vlastního vývoje.

---

⁹⁹ Pozn. Přičemž v tomto ohledu artefiletika směřuje k rozvoji sociální a emoční inteligence, k tzv. adaptivnímu rozhodování a k etické kultivaci žáků zároveň. Srov. SLAVÍK, J. *Artefiletika: Reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí výchovy uměním*. Dostupné na: <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=9>.

¹⁰⁰ Pozn. Uměleckou výrazovou hrou je myšlena především výtvarná tvorba, dramatizace či animace uměleckého díla, ale též jen samotné vnímání, je-li soustředěno na estetický zážitek. Reflektivní dialog je rozhovor o tom, co se dá interpretovat ze zážitků z výrazové hry. Tamtéž. Dostupné na: <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=9>.

¹⁰¹ Tamtéž. Dostupné na: <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=9>.

¹⁰² LHOTOVÁ, M. Filosofické aspekty arteterapeutických postupů: Artefakt v arteterapii a umění. *Arteterapie*, 2005, č. 8, s. 7-8.

¹⁰³ Pozn. „Sociokognitivní konflikt (tzv. racionální spor) se opírá o myšlenku, že jakékoliv vzdělávání a v širším smyslu i poznání je sociálním procesem, který se nemůže uskutečňovat jinak, než prostřednictvím komunikace mezi lidmi. V sociokognitivním konfliktu nemá jít o „souboj prekonceptů“, ale o vzájemné obohacování.“ SLAVÍK, J., ŠKALOUDOVÁ, B. *Artefiletika – reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí výchovy uměním*. Dostupné na: <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=9>.

¹⁰⁴ Srov. LHOTOVÁ, M. *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*, s. 23.

¹⁰⁵ SLAVÍK, J., ŠKALOUDOVÁ, B. *Artefiletika – reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí výchovy uměním*. Dostupné na: <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=9>.

Otázkám společných prvků arteterapie a artefiletiky se u nás také věnovala Lucie Rovenská a Leona Běhounková. Obě sice zjišťovaly shodné znaky obou oborů, Rovenská však prostřednictvím provedeného výzkumu na účastnících arteterapeutických a artefiletických skupin a Běhounková na základě teoretických závěrů z dostupné literatury a z osobně nabytých praktických zkušeností v rámci artefiletických programů.

Rovenská nachází společné prvky oborů: „(1) *v práci s uměleckým výrazem, symbolem*, další oblast tvoří (2) *působivost umění prostřednictvím jeho účinku*, a (3) *nutnost poddat se pocitům a procesu samotnému*. K tomu dodává, že „*v obou přístupech nejde jen o tvorbu esteticky hodnotných výtvarných děl, tedy jejich formu, ale proces tvoření. Forma je důležitá pouze ve smyslu srozumitelnosti*.“¹⁰⁶ Rovenská upozorňuje na to, že v arteterapii a artefiletice jde také o samotný proces tvorby, který byl již shodně zmiňován u Caseové a Dalleyové v předchozím textu. Kdežto Běhounková se dostává ještě dál, když spatřuje v oborech tyto následující podobnosti:

- (1) *rozvoj osobnostních charakteristik (zdravé sebepečení, sebehodnocení, akceptace vlastních emocí, jejich exprese, seberegulace, sebepoznání atd.),*
- (2) *facilitace sociálního růstu jedince (poznávání mechanismů fungování lidských vztahů, komunikace a kooperace, začlenění jedince do skupiny a společnosti atd.),*
- (3) *aktivizační programy se zážitkovými a expresivními technikami,*
- (4) *sebezkušenost a zážitek implikují integrativní aspekt,*
- (5) *přítomnost flow-efektu, tj. stavu optimálního prožitku plynutí, kdy se člověk ponoří do proudu zážitků a zažívá pocit štěstí (Csikszentmihalyi 1999),*
- (6) *osobnost realizátora participuje na procesu – zjm. vytváří bezpečné prostředí, provádí tzv. sharing (sdílení po provedených technikách) aj.,*
- (7) *vysoká míra profesionality realizátorů (vzdělání, zkušenosti, vysoké osobnostní i ekonomické nároky na celoživotní vzdělávání – výcviky, kurzy, literatura),*
- (8) *vědomí vlastních hranic oboru (cíle, indikace, kontraindikace).¹⁰⁷*

Běhounková udává širší kontexty obdobných prvků arteterapie a artefiletiky i díky tomu, že akcentuje tzv. flow-efekt, osobnost realizátora a vědomí hranic. Srovnání souvisejících

---

¹⁰⁶ ROVENSKÁ, L. *Arteterapeutická a artefiletická setkání očima jejich účastníků* In: SLAVÍK, J., KOMZÁKOVÁ, M. et al *Umění ve službě výchově, prevenci a expresivní terapii* s. 3.

¹⁰⁷ BĚHOUNKOVÁ, L. *Artefiletická facilitace a intervence rizikových žáků na 2. stupni základní školy*, s. 103.

a nesouvisejících aspektů arteterapie a artefiletiky Běhounková systematicky zpracovala také do přehledné tabulky, kterou v poupravené podobě uvádíme v Příloze II.

Shodným se pro arteterapii a artefiletiku může jevit i to, že oba obory mohou působit v rámci rozvoje kreativního potenciálu člověka. Například B. Albrich uvádí, že arteterapie se zabývá právě zmíněným kreativním potenciálem člověka, pohybem materie¹⁰⁸, jejím tvarováním a setkáním se se sebou samým právě během tvořivého procesu.¹⁰⁹ I artefiletika se zde kvalitně uplatňuje skrze rozvoj kreativního potenciálu člověka, jelikož jako arteterapie disponuje tvořivým procesem. Zmíněný kreativní potenciál člověka je výsledkem dopadu účinků tvořivosti během procesu tvorby na jedince a také cíleným sebepoznáváním, které má vnitřní kultivační účinky.

Neopomenutelné jsou též neverbální aspekty arteterapie, které mají specificky jedinečné pozice, jelikož klientům poskytují možnost „*poslouchat jejich očima*“, a to je důležité především v naší současné společnosti, kde jsme nepřetržitě bombardováni řečí, buď v rámci osobního kontaktu, nebo prostřednictvím sdělovacích prostředků a médií všeobecně. Společná je pak snaha jedinců „naladit,“ se na to, co je „neslyšitelné“, na to, co stojí za verbálním sdělením.¹¹⁰ V artefiletice je také důležitý neverbální zřetel, který na nás v rámci výtvarné tvorby doléhá. Jelikož i tvořivá činnost má návaznost osobní zkušenost žáků a s tím spojený důraz na reflektivní dialog.¹¹¹

Nyní přistoupíme k navržení několika hlavních oblastí **shody mezi arteterapií a artefiletikou**. To vše na základě předešlého textu a uvedených tezí autorů. Jedná se o tyto společné aspekty, které tkví:

- 1. v přítomnosti procesu tvorby v rámci výtvarného projevu,**
- 2. ve výskytu zážitků typu flow¹¹², charakteristických zaujetím a ponořením se do prožitků**

---

¹⁰⁸ Pozn. zde myšlena „věcná, hmotná podstata“. Srov. Kol. aut. *Slovník cizích slov*, s. 213.

¹⁰⁹ ALBRICH, B. *Expresivní terapie a arteterapie*. In PEČ, O., PROBSTOVÁ, V. *Psychózy: psychoterapie, rehabilitace a komunitní péče*, s. 74.

¹¹⁰ Srov. LANDGARTEN, H. B. *Clinical Art Therapy: A Comprehensive Guide*, s. 4.

¹¹¹ SLAVÍK, J. *Mladé pojetí výtvarné výchovy v České republice – Artefiletika*. Dostupné na: <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=6>.

¹¹² Pozn. Mihaly Csikszentmihalyi definuje flow jako psychický stav, ve kterém je typické absolutní zaujetí pro danou věc nebo cíl. Charakteristické je také vlastní podřízení celé psychické kapacity tomuto stavu. Flow zážitky se přidružují k pocitům štěstí a smyslu života a proto se stávají opakem např. syndromu vyhoření. Csikszentmihalyi upozorňuje i na to, že je možné si na těchto zážitcích vypěstovat závislost. (Jako je např. u horolezců, herců, tvůrců

3. v oblasti rozvoje sebepoznávání, sociálních kompetencí, sociální a emoční inteligence, jež dopomáhá k **celkové kultivaci osobnosti**,
4. v **rozvoji kreativního potenciálu člověka**, (na který lze nahlížet i jako na důsledek dvou předchozích oblastí),
5. v **neverbálních aspektech, jež tvoří protipól verbálnímu sdělení**, které zároveň přesahují a utváří tak tzv. metakomunikaci.

2.2 Stěžejní odlišnosti oborů

Nyní si uvedeme charakteristiku rozdílných prvků arteterapie a artefiletiky. Pro vymezení nám poslouží teze několika autorů, kteří se této problematice věnují. Zmíňme nejprve nejzásadnější a nejmarkantnější rozdíl těchto oborů, který leží ve dvou od sebe vzdálených oblastech – léčby a výchovy.

Obor arteterapie se váže k léčebnému působení a reedukaci pacientových psychických poruch a obtíží a oproti tomu stojící artefiletika, která se zaměřuje na využívání tvůrčích potencialit výtvarné produkce v rámci výchovně-vzdělávací oblasti.¹¹³

Nejpatrnější vymezení rozdílů zpracoval J. Slavík a B. Škaloudová, kteří uvádějí, že „*od arteterapie se artefiletika odlišuje zejména tím, že není v první řadě soustředěna na léčbu psychiky žáka, ale (1) na jeho vzdělávání, (2) na jeho výrazovou kultivaci, (3) na rozvoj jeho umělecké tvořivosti, příp. na tzv. (4) pozitivní prevenci (tj. prevenci vzniku nebo rozvoje psychických a sociálních problémů). Všechny tyto body se dají shrnout pod jeden společný pojem zavedený P. Bourdieu (1998): **obohacování kulturního kapitálu.**“¹¹⁴*

Artefiletika oproti arteterapii pracuje především, jak již bylo řečeno, s cílem obohacovat kulturní kapitálu jedince. Stojí tak primárně na edukaci, kultivaci, rozvoji kreativity a v neposlední řadě i prevenci psychosociálního selhávání. Zato arteterapie je primárně léčbou psychiky, využívající výtvarných činností a jejich produktů, založených na prožitku, vnímání,

---

uměleckých děl,..) Srov. OUDOVA, D. *Psychohygienu, mentální hygiena*, s. 16. Dostupné na: http://etext.czu.cz/img/skripta/64/pef_233-1.pdf

¹¹³ Srov. LHOTOVÁ, M. *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*, s. 23, s. 24.

¹¹⁴ SLAVÍK, J. *Artefiletika: Reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí výchovy uměním*. Dostupné na: <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=9>.

sebereflexi psychického obrazu, tzv. duševního autoportrétu.¹¹⁵ V artefiletice, jak jsme již naznačili, nejde prvořadě o léčbu, terapii a nápravu, ale o rozvoj a kultivaci osobnosti, kde stěžejním činitelem je využívání dialogu, který by měl ideálně směřovat k nabývání onoho kulturního kapitálu.

Určování rozhraní a vztahovosti arteterapie a artefiletiky se věnoval i Milan Stiburek. Ten při vymezování prostoru utvrzuje vazby arteterapie na léčbu a artefiletiky na pedagogiku. Avšak podotýká ještě, že je často zapotřebí sledovat i samotnou praxi, ve které dochází k situacím, kdy se jednotlivé obsahy oborů mezi sebou mísí. I přesto Stiburek udává, že o terapeutické hledisko arteterapie se jedná, pokud je veškerá práce podřizována klientově, třebaš nevyslovené, zakázce a jeho individuálnímu tématu a proto jej doprovází vyšší intenzita emočního prožívání. Přičemž u artefiletiky je silnější důraz na hledání individuálního vztahu k obecnému tématu.¹¹⁶

Zde by se dalo navázat závěry Jana Závory, jenž hovoří o tzv. salutogenetickém charakteru artefiletiky, který stojí naproti patogenetickému zájmu arteterapie. Přesněji řečeno: „*artefiletika je plnohodnotným salutogenetickým komplementem arteterapie, jejíž výkon je tradičně ukotven spíše v patogenezi.*“¹¹⁷ Závora k vymezení pojmu *salutogeneze*¹¹⁸ uvádí zásadní význam Aarona Antonovského, jenž v roce 1987, v knize s názvem *Unraveling the Mystery of Health*, tento pojem jako první použil. Přičemž „*salutogenezi se rozumí nauka o původu a zrodu zdraví, o jeho posilování a podpoře.*“¹¹⁹ Sám Antonovský toto rozvádí ještě dál a to když ve spojitosti se salutogenezi definuje i tzv. *Sense of cohension* (tedy *smysl pro soudržnost, integritu*). Sycena je třemi specifickými faktory: (1) *smysluplností* či *nesmysluplností* činnosti, jenž člověk dělá (2) *srozumitelností* situace či její *nesrozumitelností* a také (3) *zvládnutelností* nebo *nezvládnutelností* problémů, které před člověkem stojí.¹²⁰ Podrobnější vymezení těchto faktorů uvádíme ještě do Přílohy III., kde je přesněji popsáno jádro těchto faktorů.

---

¹¹⁵ GIBODA, M., PEROUT, E. Arteterapie jako aplikované umění. In *Arteterapie*, 2009, č. 17, s. 4.

¹¹⁶ Srov. STIBUREK, M. *Arteterapie, artefiletika – podoby, obsah, hranice, role, cíle*. In SLAVÍK, J. et al. *Současná arteterapie v České republice a zahraničí I.*, s. 35, 38.

¹¹⁷ ZÁVORA, J. *Salutogenetický charakter artefiletiky Jana Slavíka*. In *Arteterapie*, 2010, č. 22-23, s. 94.

¹¹⁸ Pozn. Tento pojem se ve svém základu skládá ze dvou slov: *salus* = zdraví, blaho atd., *genesis* = vznik, vývoj, původ atd. Srov. MOOS, P. *SALUTOGENEZE: Podpora zdraví, nikoli pěstování strachu z nemoci*, 2000 Liberec, Dostupné na: <http://www.petrmoos-psycholog.ic.cz/clanky/.../Salutogeneze.doc>

¹¹⁹Srov. Tamtéž. Dostupné na: <http://www.petrmoos-psycholog.ic.cz/clanky/.../Salutogeneze.doc>

¹²⁰ Srov. OUDOVÁ, D. *Psychohygiena, mentální hygiena* [online] 2006, [cit. 2011-04-02]. Dostupné na: < http://etext.czu.cz/img/skripta/64/pef_233-1.pdf >

Závora tedy poukazuje na důležitost hledání a využívání toho, co nás udržuje zdravými s pátráním a využitím poznatků o tom, co nás činí nemocnými. Odvrácení rizik a sledování preventivního hlediska jsou neodmyslitelné oblasti salutogenetického charakteru, jenž se vážou k artefiletickému působení, které dosahuje svého cíle v procesech tvůrčí exprese a reflexe. Zato patogenetický charakter práce klinické arteterapie můžeme vysledovat v působení na poli práce s patologickým a symptomatickým obsahem, jenž vede v první řadě k odstranění, nápravám a zlepšování tohoto stavu, (přesto je zde perspektiva toho, že i arteterapeutická práce může posilovat to, co nás udržuje „zdravými“).¹²¹

Vycházíme-li z odlišnosti od psychoterapie vyplývá nám skutečnost taková, že samotná artefiletika, narozdíl od arteterapie, sice používá některé psychoterapeutické pojmy (např. nevědomí, přenos, archetyp), ale to v omezené nebo nezbytně nutné míře; naopak více patrná je její orientace k pojmosloví z oblasti pedagogiky, estetiky, teorie umění a tzv. post-analytické filozofie.¹²² Slavík udává, že ve vzdělávacím a výchovném smyslu může artefiletika být jedním z neúčinnějších způsobů jak umožnit a dát žákům zakusit lidsky hluboký smysl umění a citlivý umělecký vztah ke světu vůbec. Zatímco lehce „terapeuticky“ zaměřená artefiletika, je preventivní a screeningovou činností a může pomoci při řešení a vyřešení různých problémů žáků, jak psychických, tak sociálních, které jsou špatně „zachycovány“ v běžném školním, edukačním procesu při klasických vyučovacích hodinách. I proto se ukazuje na vhodnost začlenění artefiletiky do středoškolského vyučování na školách pedagogických, sociálních a zdravotnických, by byla přínosnější než klasická, a v naší zemi tradiční, estetická výchova.¹²³

Pokud se budeme snažit podívat ještě dále, můžeme využít závěry z článku s názvem „Vzdělávací a terapeutický motiv v pohledu artefiletiky“, který je společnou prací Jana Slavíka a Lucie Hajduškové, jež vymezuje dva klíčové rozdíly mezi terapeutickým a edukačním¹²⁴ motivem.

---

¹²¹ Srov. ZÁVORA, J. *Salutogenetický charakter artefiletiky Jana Slavíka*. In *Arteterapie*, 2010, č. 22-23, s. 94-95.

¹²² Srov. SLAVÍK, J. *Artefiletika: Reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí výchovy uměním*. Dostupné na: <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=9>.

¹²³ Srov. SLAVÍK, J., *Od výrazu k dialogu ve výchově: Artefiletika*, s. 182.

¹²⁴ Pozn. Uvádíme zde pojem edukace jako praktičtější synonymum k pojmu výchova a vzdělávání. Edukace totiž zahrnuje oba pojmy a díky tomu se stává operativnějším pojmem, jelikož výchova a vzdělávání se v reálném procesu vždy prolínají. Srov. PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*, s. 66., PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky: Úvod do studia oboru*, s. 15-16.

První rozdíl se vyskytuje v zájmu o individuální historii, kdy samotné terapeutické hledisko sleduje tento individuální otisk, ve kterém se často okrajově objevuje i historie kulturní. Pokud stojí v zájmu terapeutické stránky v první řadě individuální historie, je pak odkrývání kulturní historie přímo úměrná tomuto zacílenému směřování. Za to v rámci edukačního motivu hraje prim zájem o kulturní historii. Individuální historie se pak stává kontextem, ze kterého vychází klientův zájem o dané téma.

Druhým definovaným **rozdílem** je směřování terapeutického motivu k objevování a odkrývání vlastních stereotypů a problémů v chování u sebe i ostatních. Tento motiv míří k personálnímu a sociálnímu generalizování. Kdežto edukační motiv ústí do kulturního zobecňování, tzn., že zkoumá souvislosti mezi historicky předávanými prostředky zpracovávání lidského obsahu v kulturních artefaktech, a to vše v kontextech osobní zkušenosti.¹²⁵

V zásadě se jedná o dvojí téma, kdy terapeutické je vlastní arteterapii a edukační artefiletice. V rámci terapeutického (léčebného) působení je patrný především zájem o osobní historii a směřování k personálnímu a sociálnímu zobecňování. Kdežto u edukačního hraje významnou roli historie kulturní, která vzniká i na základě té osobní. Celé toto působení proto vede do kulturního zobecňování, které stojí jak na osobních zážitcích a zkušenostech, tak na generačně předávaných obsazích artefaktů lidské kultury.

Uvedme i odlišení, které zpracovala Leona Běhounková a které může uzavírat tuto řešenou problematiku. Běhounková přímo stanovila specifické oblasti obou oborů, o kterých se pojednává v následujících dvou bodech.

- Arteterapie:
  - sleduje terapeutický kontext (psychoterapeuti),
  - středem zájmu jsou „nemocní“ jedinci,
  - primární je léčba a diagnostika,
  - klade důraz na interpretaci,
  - zpracovává nevědomá témata.

---

¹²⁵ SLAVÍK, J., HAJDUŠKOVÁ, L. *Vzdělávací a terapeutický motiv v artefiletice*. In. *Arteterapie*, 2010, č. 22-23, s. 74.

- Artefiletika
  - sleduje kontext edukativní (pedagogové – výtvarníci),
  - ve středem zájmu stojí rizikovní jedinci,
  - primární je prevence, screening a psychosociální rozvoj,
  - klade důraz na poznávání sebe a ostatních, společný dialog i na tvorbu samotnou,
  - zpracovává narušené vztahy skupiny, poznání a sebe/rozvoj.¹²⁶

Na závěr této kapitoly uvedme ještě jednu zásadní oblast rozdílu, jenž má markantní dopad na praxi těchto oborů. Profese arteterapeuta byla zařazena pod zdravotnickou kategorii do Katalogu prací pod číselným označením 2.19.43. Tento platí nařízením vlády 222/2010 od 1. října 2010.¹²⁷ Kdežto pracovní zařazení v rámci artefiletiky nenalzáme. Je to z toho důvodu, že tuto metodu využívají především osoby vzdělané v různých oblastech (např. výtvarní pedagogové, sociální vychovatelé, ...), kteří k ní získávají kompetence prostřednictvím artefiletických vzdělávacích kurzů (v ideálním případě). Proto samostatné vysokoškolské studium, které by bylo zakončeno získáním diplomu, jako je tomu u arteterapie, neexistuje. (Více v podkapitole „Rožnovský intervenční přístup arteterapie“). U artefiletiky se tedy profesní vymezení nevyskytuje, jelikož její praktikování je přidruženo, jak již bylo řečeno, k samotnému profesnímu zaměření dané osoby, nejčastěji pak k původnímu povolání, které bylo doplněno vzdělávacím kurzem, kde se artefiletice člověk naučil. V některých případech se však praktikuje i na základě získaných návodů a doporučení z knih nebo internetových stránek, věnovaných artefiletice, bez jakéhokoliv zastřešujícího kurzu a hlubšího studia.

Následující určení by mělo pomoci přinést do této mezioborové problematiky jasnější odlišení. Jelikož vztahovost, přesahy a vymezení arteterapie a artefiletiky si nyní pokusíme uvést do závěrů, které vyplývají z předešlém textu.

---

¹²⁶ Srov. BĚHOUNKOVÁ, L. *Artefiletická facilitace a intervence rizikových jedinců na 2. stupni základních škol*. Dostupné na: www.ped.muni.cz/wsedu/zdroj_mat/prezentace/behounkova.pps

¹²⁷ Pozn. Katalog prací je zpřístupněn ke stažení na webových stránkách MPSV: http://www.mpsv.cz/files/clanky/8980/Katalog_praci_UZ_1_10_2010.pdf

Arteterapie a artefiletika se od sebe liší v následujících oblastech:

1. arteterapie se primárně váže k terapeutickému, léčebnému a nápravnému působení a reedukace psychických poruch nebo potíží u pacientů (klientů) / artefiletika se pojí k edukačnímu, pozitivně preventivnímu a kultivačnímu vlivu na osobnost žáka (jedince),
2. arteterapie se váže k patogenezi ve smyslu odkrývání patologie a symptomatiky / artefiletika má salutogenetický (posilující, podporující a preventivní) charakter,
3. pojmosloví, které využívá arteterapie se váže především k psychoterapii / pojmosloví artefiletiky se pojí k pedagogice, estetice, filosofii,
4. u arteterapie převládá zájem o osobní historii a směřování k personálnímu a sociálnímu zobecňování / u artefiletiky hraje významnou roli historie kulturní, která vzniká na základě historie osobní.

Generalizovaně řečeno sleduje arteterapie terapeutický motiv a artefiletika podnět edukační.

2.3 Terapeutické a edukační využití výtvarného projevu

V oblastech využití terapeutického a edukačního nelzáme jisté rozdíly. Na některé jsme poukázali již v kapitole druhé, která se věnovala shodným a rozdílným prvkům arteterapie a artefiletiky. Z jiného úhlu pohledu se terapeutickému a edukačnímu věnuje i Judith Rubinová ve své knize *Art Therapy: An Introduction*, která k této problematice uvádí, že některé rozdíly tu jsou, ale nejsou vždy snadno viditelné nebo vysvětlitelné. Existují totiž momenty v hodinách výtvarné výchovy, kde je některá aktivita také terapeutická, ať už na úrovni uvolnění se nebo sebereflexe. To samé se vyskytuje i v arteterapii, jelikož i v ní jsou případy, že to, co se zrovna odehrává, je především výchovné či odpočinkové, a učení se nebo samotný prožitek z tvorby je momentálně středem práce. „Rozdílnosti v primárních cílech nicméně zůstávají pro obě profese – učitele i terapeuty.“ K nutnosti rozlišení oborů Rubinová ještě podotýká, že se často samotné výtvarné aktivity mohou nezkušenému pozorovateli zdát totožné, nemusí v nich vidět žádný rozdíl. Individuální arteterapeutické sezení může vypadat jako hodina výtvarné výchovy

a naopak, arteterapeutická skupina může mít charakter školní třídy. Stejně tak používané materiály jsou shodné jak u arteterapie, tak výtvarné výchovy a proto jejich přístupy mají obdobně široký záběr (od plně strukturovaných, až po ty s otevřeným koncem). Podobně je na tom i verbální složka. Slovní promlouvání arteterapeuta může být nerozeznatelné od mluvy, která je vlastní i citlivému učiteli. Primární rozdíly jsou tedy neviditelně zahrnuty ve vědomí terapeuta a účastníků.

Rubinová také uvádí, na základě své zkušenosti, že sami účastníci arteterapie jsou s to rozpoznat, o jaký druh setkání se jedná (a to i lidé velmi mladí či s jazykovými problémy). Dokáží tedy odhalit velmi specifickou povahu výtvarného umění v terapii.^{128 129}

Dalším autorem, tentokrát z českého prostředí, věnujícím se oblastem a pomezím terapie a výchovy je Richard Jedlička. Ve svém článku s názvem *Kompetence mezi výchovou a terapií* uvádí specifické oblasti typické pro terapeutické i edukační působení. Závěry vyplývající z tohoto článku se nyní pokusíme shrnout do následujících dvou odstavců, ve kterých si v bodech ozřejmíme jejich charakteristické prvky.

Edukace:

- probíhá ve větší skupině žáků,
- orientuje se především na individuální potřeby žáka,
- zprostředkovává kulturního poselství,
- orientuje se na podporu sociální koheze a společenské produkce,
- je to systematický proces enkulturační a socializační,
- výtvarné prostředky jsou zde nástrojem podpory rozvoje osobnosti,
- její cíle jsou stanoveny oficiálními regulativy (porušování pravidel je společností sankcionované a dodržování je vymahatelné),
- dosažení cílů je ověřováno nějakým druhem zkoušky, na jejímž základě se vydává osvědčení, vysvědčení, apod. (hodnocení probíhá na základě standardizovaných pravidel a na bázi objektivit)
- ***Nesměřuje k nápravě choroby***

---

¹²⁸ Pozn. Na příkladě dětí ze školy pro neslyšící, kde probíhala arteterapeutická sezení ilustruje situaci, kdy žáci, snad z potřeby uchovat si své hrozivě vypadající představy ze soukromí, odmítli účast učitele na této lekci. Srov. RUBIN, J. A. *Art therapy: An Introduction*, s. 64.

¹²⁹ Srov. Tamtéž, s. 63-64.

Terapie:

- pracuje převážně s menší skupinou nebo individuálně,
- je orientována na potřeby a zájmy klienta,
- její cíle bývají stanoveny dohodou (a to dle klientových individuálních potřeb či obtíží),
- dosažení stanovených cílů je posuzováno klientem samotným nebo na základě dohody klienta s terapeutem (občas se vydává i lékařská zpráva nebo psychologický posudek),
- se využívá ve zdravotnických, poradenských a ústavních zařízeních, léčebnách, apod.,
130
- ***Primárně směřuje k nápravě choroby***

Terapeutická a edukační činnost se od sebe odlišují především v různých typech odpovědnosti. Obě sice využívají podobné, skoro tytéž techniky (jako jsou technické postupy tvorby, náčiní, vybavení, apod.), ale samotný význam jejich konkrétní činnosti (malba, kresba, atd.) je v ryzě specifických podobách ovlivňování a formování žáka, klienta nebo pacienta.¹³¹

S touto oblastí též souvisí otázka profesních kompetencí učitele a terapeuta. K tomu se vyjadřuje například Rubinová, která jako prvotní záměr pojímá samotnou terapii a teprve pak, jako druhotný záměr, výchovu. Pokud tedy arteterapeut vyučuje nějaké techniky, není to z důvodu osvojení si těchto dovedností samotných, ale z toho důvodu, že je jeho záměrem pomoci klientovi dosáhnout srozumitelnějšího vyjádření pocitu, prožitku sebe sama nebo u něj docílit větší míry sublimace.¹³² Kdežto u působení facilitátora artefiletiky jde v první řadě o zprostředkování edukace a přesah terapeutický, ten se může objevit pouze jako nezáměrný dopad celého aktu. Je to dáno tím, že i žák sám v tomto procesu řeší svůj dětský život, který je stejně jako u dospělého plný rozmanitých smutků nebo problémů. Proto i dítě během výtvarného procesu vkládá do svého díla vlastní prožívání, chápání a poznávání skutečnosti.¹³³

---

¹³⁰ Srov. JEDLIČKA, R. *Kompetence mezi výchovou a terapií*. In SLAVÍK, J., KOMZÁKOVÁ, M. et al. *Umění ve službě výchově, prevenci a expresivní terapii*, s. 39-43.

¹³¹ Srov. Tamtéž, s. 39-43.

¹³² Srov. RUBIN, Judith Aaron. *Art therapy: An Introduction*, s. 63.

¹³³ Srov. KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě*, s. 18.

2.4 Návrh indikačních znaků pro určení hranic oborů

Při snaze navrhnout indikační znaky vymežující hranice se objevuje několik otázek, které se pokusíme blíže specifikovat. Nutně však při tom budeme vycházet z předešlé kapitoly, ve které jsme si komparativní formou objasnili základní výpovědi různých autorů, vyjadřujících se k problematice rozvržení vztahovosti oborů arteterapie a artefiletiky, jenž nás dovedly k následujícímu:

1. Existují jasné hranice arteterapie a artefiletiky?
2. Jak ostré jsou tyto hranice?
3. Je možné striktně definovat indikační vzorce určující meze oborů?

Například Marie Lhotová navrhuje několik základních oblastí působení arteterapie na základě hodnocení účinků tvorby, jež zpracovala na podkladě prací Remeše a Haladové, Šickové-Fabrici, Ženaté, Kyzoura, Hanušové, Koblihové, Strnadlové, ale i výsledků vlastních.

Tvorba je zde pojímána jako:

1. odpočinek	}	Salutogenetický charakter
2. prostředek aktivizace		
3. obohacení		
4. prostředek sdělování		
5. prostředek odvádění od destruktivního chování		
6. prostředek rozvoje, růstu intelektuálního, citového, duchovního		
7. diagnostický prostředek	}	Patogenetický charakter
8. terapeutický prostředek ¹³⁴		

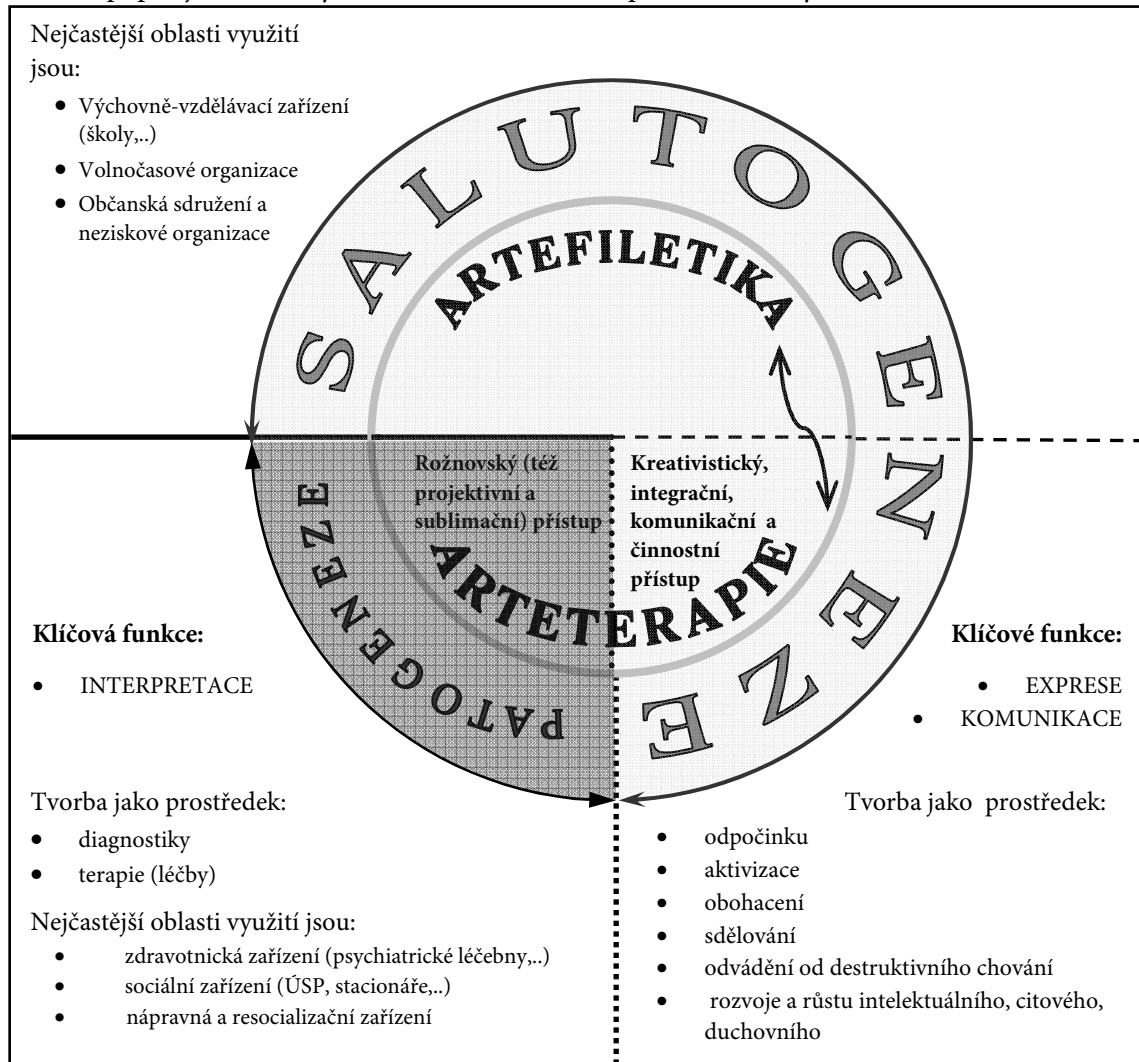
Prvních šest bodů je tedy možné řadit do salutogenetické funkce, která je spjatá s artefiletikou a poslední dva jsou vlastní arteterapii a jejímu patogenetickému charakteru.

Nyní se pokusíme navrhnout schéma, které bude poukazovat na vztahovou oblast arteterapie a artefiletiky a pomůže nám i následnému návržení indikačních znaků určujících hranice oborů. Schéma též vyplývá z celkového předchozího pojednání, které bylo základem pro jeho vytvoření.

¹³⁴ LHOTOVÁ, M. *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*, s. 40.

Schéma popisující vztahový charakter oborů arteterapie a artefiletiky

Arteterapie tvořící spodní část kruhu je rozdělena do dvou bloků.

Prvním je rožnovský přístup, který lze řadit dle Joanidise mezi projektivní a sublimační přístup arteterapie (viz. níže). Tato oblast je ryze patogenetická.

Druhou část tvoří arteterapeutický přístup kreativistický, integrační, komunikační a činnostní, jenž je přístupný i artefiletickým obsahům, ale i naopak. Jelikož v něm je možné nacházet společné prvky z obou oborů. Tato společná část arteterapie a artefiletiky má charakter salutogenetický.

Artefiletice je věnován horní díl kruhového schématu.

Avšak ta může dosahovat až do spodní části, tedy do oblastí kreativistického, činnostního a integračního přístupu arteterapie. Takto pojímaná arteterapie, kterou lze nazývat jako

salutogenetickou, může zasahovat do artefiletiky. Dáno je to tím, že cíle těchto arteterapeutických přístupů jsou v souladu se záměry artefiletiky.

Z výše naznačeného vyplývá, že lze pojmenovat dva odlišné proudy v arteterapii, které můžeme označit jako (1) **patogeneticky** a (2) **salutogeneticky orientovanou** arteterapii.

V uvedeném schématu jsme též zmínili přístupy arteterapie, které byly vymezeny v roce 1973 Joanidisem. Jejich dělení a obsahová náplň je následující:

1. *Kreativistický přístup* – vychází z humanistického východiska charakteristického důvěrou v tvořivou podstatu člověka a s možností mobilizace latentního potenciálu pro vlastní růst integrované osobnosti. Tento přístup se snaží podporovat člověka v jeho kreativním způsobu myšlení, žití a řešení problémů vůbec.
2. *Integrativní přístup* – tvůrčí proces jako jednotící a integrující činitel osobnosti. Stěžejním je tedy vlastní proces tvorby, jenž je pro člověka v každém okamžiku integrujícím činitelem.
3. *Sublimační přístup*¹³⁵ – formou výtvarného vyjádření otevírá zablokované sublimační kanály a díky tomu umožňuje ventilaci rozmanitých pudových impulzů (jako je sexuální, agresivní či stavů jako je strach, úzkost, atd.) ve výtvarné tvorbě.
4. *Projektivní přístup* – ponouká a pozoruje promítání motivů a citů do výtvarného sdělení a přitom se opírá o práci s obrazovou projekcí nevědomých materiálů, jež pomáhají odkrývat konflikty intrapsychického rázu, aby tak mohly být lépe rozpoznány, zpracovány, znovu prožity, komentovány, interpretovány a ve finále zvládnuty. Stěžejní je zde „symbolická komunikace“ formou výtvarného vyjádření.
5. *Komunikační přístup* – výtvarná tvorba jako kompenzační činitel nedostatku lidského kontaktu. Člověk skrze výtvarnou činnost komunikuje se svým okolím a také ji využívá pro sdělení svých přání, myšlenek a pocitů.^{136 137 138}

---

¹³⁵ Pozn. Vychází z Freudova procesu sublimace.

¹³⁶ Srov. HROUZEK, P. *Arteterapie ve speciální pedagogice: Účinné faktory vývojové arteterapie – integrativní přístup*, s. 127-130. Dostupné na: http://is.muni.cz/th/10957/pedf_d.

¹³⁷ Srov. LHOTOVÁ, M. *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*, s. 27-28.

¹³⁸ Pozn. Možné přístupy arteterapie udává i J. A. Rubinová. Ty uvádíme v Příloze IV.

Pro odlišení hranic oborů nám může posloužit primární rozmezí – tedy zda-li se jedná o terapeutické nebo edukační působení na jedince. Sekundárně si přitom všímáme patogenetické a salutogenetické orientace. Obě oblasti spojujeme následovně:

terapie, patogeneze x edukace, salutogeneze

V uvedeném schématu zaujímá specifické místo také pojetí tvorby. Ten totiž sleduje jak linii terapeuticko-diagnostickou, tak, generalizovaně řečeno, účinek preventivně-pozitivní.¹³⁹

Zmíněny byly i klíčové funkce oborů, které vypovídají o tom, že pro rožnovský přístup arteterapie je stěžejní interpretační zaměření. Kdežto arteterapii obecně (ostatním arteterapeutickým přístupům, pozn. aut.) je vlastní funkce komunikační a expresivní. Přičemž tyto dvě funkce jsou dostupné i artefiletice a které bychom v jejím podání mohli nazvat funkcí reflexivní.

Jinak je tomu s institucionální oblastí, ta totiž v rožnovské arteterapii počítá spíše se zdravotně-sociální, nápravnou či resocializační zónou a v případě artefiletiky převážně výchovně-vzdělávací, volnočasovou nebo prospěšně orientovanou.

2.5 Závěry z předchozího pojednání

V závěrech práce lze uvést, že arteterapie rožnovského typu je orientována na oblasti, ve kterých hraje ústřední roli terapie (tzn. oblasti zdravotně-sociální, apod.), kdežto artefiletiku lze nacházet všude tam, kde byl terapeutický motiv transformován na prevenci nebo edukaci. Obdobně se vyjadřuje i Běhounková, která udává, že artefiletika se stává pomyslným mezičlánkem mezi školním prostředím (především výtvarnou výchovou) a prostředím terapeutickým (tedy léčbou a terapií), které je vlastní arteterapii.¹⁴⁰

---

¹³⁹ Pozn. Preventivně-pozitivní vliv zahrnuje: odpočinek, aktivizaci, sdělování, odvádění od destruktivního chování a také rozvoj a růst intelektuálního, citového, duchovního. Jak již bylo uvedeno ve schématu popisujícího vztahový charakter arteterapie a artefiletiky.

¹⁴⁰ Srov. BĚHOUNKOVÁ, L. *Artefiletická facilitace a intervence rizikových jedinců na 2. stupni základních škol*. Dostupné na: www.ped.muni.cz/wsedu/zdroj_mat/prezentace/behounkova.pps

Hlavním cílem samotné práce bylo vymezit společné a rozdílné prvky arteterapie a artefiletiky, prostřednictvím kterých se navrhnou klasifikační oblasti určující hranice oborů. Tento cíl jsme se snažili naplnit pomocí obrazového schématu, který by přehledně spojoval jednotlivé závěry vybraných autorů, věnujících se vztahové oblasti arteterapie a artefiletiky. Nyní si proto uvedeme zásadní shrnutí, která nám přiblíží kategorizační okruh našich oborů.

Základní znaky určující hranice oborů:

- 1) **terapeutický nebo edukační motiv**, (který je zároveň nejzákladnějším odlišením),
- 2) **záměr určující salutogeneze nebo patologie** (pojetí tvorby salutogenetického nebo patogenetického charakteru),
- 3) **převládající zájem o kulturní nebo individuální historii jedince**,
- 4) **tvorba orientovaná diagnosticko-terapeuticky nebo preventivně-pozitivní**,
- 5) **primární funkce interpretační nebo reflexivní** (reflexivní funkce zastřešuje funkci komunikační a expresivní a proto ji lze vysledovat u obou přístupů),
- 6) **institucionální základna zdravotně sociální nebo výchovně-vzdělávací**.

Vizualizace závěrečného shrnutí:

	ARTETERAPIE	ARTEFILETIKA
MOTIV	terapeutický	edukační
URČUJÍCÍ ZÁMĚR	patogeneze (patologie)	salutogeneze
ZÁJEM O HISTORII	individuální	kulturní
ORIENTACE TVORBY	diagnosticky-terapeutická	preventivně-pozitivní
PRIMÁRNÍ FUNKCE	interpretační	reflexivní
INSTITUCIONÁLNÍ ZÁKLADNA	zdravotně-sociální	výchovně-vzdělávací (školská)

ZÁVĚR

Člověk se nikdy nezabaví toho, o čem mlčí.

Karel Čapek

Určování hranic prostřednictvím shodných a rozdílných oblastí arteterapie a artefiletiky, založené na tuzemské teorii a praxi (zprostředkované českými autory), bylo hlavním záměrem této práce. Skrze prvotní teoretické vymezení a historické hledisko oborů jsme se snažili o generalizovaný popis, respektující charakteristické a procesuální náležitosti jednotlivých přístupů. V ústřední části jsme vytyčovali pomezí arteterapie a artefiletiky. Zde jsme se dotkli problému, ke kterému se vyjádřil i Milan Stiburek, který upozornil na skutečnost, že samotné hledání hranic nebo snaha striktně rozdělit tyto obory je někdy jasná a přehledná, ale často se nedotýká reality samé. Jelikož i artefiletika se může ve svých činnostech dotknout terapeutických oblastí a arteterapie edukačního působení.¹⁴¹ Pro praxi by to mělo znamenat, že arteterapeuti se mohou dělit na ty, kteří sledují a striktně se drží terapeutického působení na klienta a na takové, kteří ke klientovi přistupují na bázi léčebného působení a zároveň jsou otevřeni možnostem artefiletického, „neterapeutického“ záměru. Kdežto artefiletici, (resp. facilitátoři artefiletiky), ti by se měli snažit vyhýbat léčebnému záměru a zároveň respektovat pomyslnou hranici určující kompetence jednotlivých profesí.

V této práci jsme se nesnažili o absolutně nekompromisní oddělení oborů, ale spíše o ujasnění si některých spojitostí, které se v případě arteterapie a artefiletiky nacházejí ve velmi blízkém vztahu. Dáno je to tím, že oba zmíněné přístupy jsou založeny na expresivně výtvarném projevu člověka, který je využíván jak v rámci edukačním, tak terapeutickým. Na tomto základě bychom si sice mohli dovolit říci, že každý arteterapeutický záměr se snaží dosáhnout léčeného a nápravného účinku a jakýkoli artefiletický účel sleduje linii výchovně-vzdělávací, ale pokaždé tomu tak není. Z tohoto důvodu se i v arteterapeutickém působení cítí přidaná hodnota rozvíjejícího a obohacujícího aspektu, která je vlastní spíše artefiletickým akcentovaným úkonům. A stejně tak se můžeme v samotné artefiletice, skrze probíhající činnosti, dostat až k jistým terapeutickým účinkům, které jsou jejím druhotným kontextem.

---

¹⁴¹ Srov. STIBUREK, M. *Arteterapie, artefiletika – podoby, obsah, hranice, role, cíle*. In SLAVÍK, J. et al. *Současná arteterapie v České republice a zahraničí I*, s. 36.

Arteterapie a artefiletika se neobejdou bez předem vytyčené „bezpečné“ zóny, která by určovala rozsah jejich činností. Na druhé straně se počítá s tím, že v některých situacích k překročení této zóny přeci jen dochází. Možná kvůli charakteru „hraničních“ disciplín se bude zájem o určování mezí stále rozvíjet, až se pro tyto snahy samé vytvoří mnoho různých variant. Praktičtější, a pravděpodobně nejužitečnější, by bylo mít neustále na paměti původní záměr jednotlivých oborů a také to, že když se chce, tak jsou všechny hranice překročitelné.

Literatura

Tištěné zdroje:

CASEOVÁ, C., DALLEYOVÁ, T. *Arteterapie s dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-065-0.

BĚHOUNKOVÁ, L. *Artefiletická facilitace a intervence rizikových jedinců na 2. stupni základních škol*. Rigorózní práce. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra speciální pedagogiky, 2007.

BORECKÝ, V. *Imaginace, hra a komika*. Praha: Triton, 2005. ISBN 80-7254-503-5.

JEBAVÁ, J. *Úvod do arteterapie*, Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-394-6.

KÁBRT, J., KUCHARSKÝ, P., et. al. *Latinsko/český slovník*. Praha: Léda, 2000. ISBN 80-85927-82-9.

KARBUSICKÁ, L. *Výtvarná výchova a dítě* (sestaveno z pozůstalosti Aloise Toufara). Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985. ISBN neuvedeno.

KOL. AUTORŮ. *Slovník cizích slov*. Praha: Encyklopedický dům, 1996. ISBN 80-90-1647-8-1.

KUHN, T. S. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-86005-54-2.

LANDGARTEN, H. B. *Clinical Art Therapy: A Comprehensive Guide*. New York: Brunner/Mazel, 1981. ISBN 0-87360-237-1.

LHOTOVÁ, M. *Proměny výtvarné tvorby v arteterapii*. České Budějovice: TF JU (Edice Scientia), 2010. ISBN 978-80-7394-209-0.

MIKŠ, F. *GOMBRICH: Tajemství obrazu a jazyk umění: Pozvání k dějinám a teorii umění*. Brno: Barrister & Principal, 2008. ISBN 978-80-7364-045-3.

NÁDVORNÍKOVÁ, A. *l'art brut: umění v původním (surovém) stavu*. Praha: Galerie hlavního města Prahy, 1998. ISBN 80-7010-060-5.

PEČ, O., PROBSTOVÁ, V., et al. *Psychózy: psychoterapie, rehabilitace a komunitní péče*. Praha: Triton, 2009. ISBN 978-80-7387-253-3.

PONDĚLÍČEK, I. *Fantaskní umění*. Praha: NČSVU, 1964. ISBN neuvedeno.

PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7367-047-X.

PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky: Úvod do studia oboru*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-399-4.

RUBIN, J. A. *Art therapy: An Introduction*, New York: Brunner/Mazel, 1999. ISBN 0-87630-897-3.

RUBIN, J. A., et al. *Přístupy v arteterapii: Teorie & technika*. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-093-5.

SLAVÍK, J. *Od výrazu k dialogu ve výchově: Artefiletika*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-437-3.

SLAVÍK, J. et al. *Současná arteterapie v České republice a zahraničí I.: Art Therapy Today in the Czech Republic and abroad*. Praha: UK, 2000. ISBN 80-7290-004-8.

SLAVÍK, J. *Umění zážitku, zážitek umění: Teorie a praxe artefiletiky*. Praha: UK, Pedagogická fakulta, 2001. ISBN 80-7290-066-8.

SLAVÍK, J., KOMZÁKOVÁ, M. et al. *Umění ve službě výchově, prevenci a expresivní terapii*. Praha: UK, 2009. ISBN 978-80-7290-415-0.

SYŘIŠŤOVÁ, E. *Člověk v kritických životních situacích*. Praha: Karolinum, 1994. ISBN 80-7066-901-2.

ŠICKOVÁ-FABRICI, J. *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-616-0.

ULMAN, E., DACHINGER, P. *Art Therapy in Theory and Practice*. New York: Schodkem Books, 1975. ISBN 0-8052-3596-5.

VYMĚTAL, J. *Psychoterapie*. Praha: Horizont, 1989. ISBN 80-7012-004-5.

Časopisy:

GIBODA, M., PEROUT, E. Arteterapie jako aplikované umění. *Arteterapie*, 2009, č. 17. ISSN 1214-4460.

LHOTOVÁ, M. Filosofické aspekty arteterapeutických postupů: Artefakt v arteterapii a umění. *Arteterapie*, 2005, č. 8. ISSN 1214-4460.

SLAVÍK, J., HAJDUŠKOVÁ, L. Vzdělávací a terapeutický motiv v artefiletice. *Arteterapie*, 2010, č. 22-23. ISSN 1214-4460.

SYŘIŠŤOVÁ, E. Skrytá krása neprofesionálního umění. *Tvar*, 1995, č. 10. ISSN 0862-657X.

ZÁVORA, J. Salutogenetický charakter artefiletiky Jana Slavíka. *Arteterapie*, 2010, č. 22-23. ISSN 1214-4460.

ŽLEBKOVÁ, E. Bláznovství v obrazech umění II. *Arteterapie*, 2008, č. 16. ISSN 1214-4460.

Elektronické zdroje a ostatní dokumenty:

ALTMAN, J. *Margaret Naumburg*. Brookline: Jewish Women – A Comprehensive Historical Encyclopedia, 2009 [cit. 16. 4. 2011]. Dostupné na WWW: <<http://jwa.org/encyclopedia/article/naumburg-margaret>>.

Ateliér arteterapie [online]. České Budějovice: PF JU, 2011 [cit. 9. 4. 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/arte/>>.

BĚHOUNKOVÁ, L. *Artefiletická facilitace a intervence rizikových jedinců na 2. stupni základních škol*. [online]. 2011 [cit. 23. 4. 2011]. Dostupné na WWW: <www.ped.muni.cz/wsedu/zdroj_mat/prezentace/behounkova.pps>.

Česká arteterapeutická asociace [online]. Praha: ČAA, 2005 [cit. 15. 4. 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.arteterapie.cz/>>.

HANÁKOVÁ, M. *Animace* [online]. 2003 [cit. 18. 3. 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/vyuka/kaplanek>>.

HROUZEK, P. *Arteterapie ve speciální pedagogice: Účinné faktory vývojové arteterapie – integrativní přístup* [online]. Brno, 2006, Disertační práce. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra speciální pedagogiky. Vedoucí práce P. Mühlpachr [cit. 1. 3. 2011]. Dostupné na WWW: <http://is.muni.cz/th/10957/pedf_d/>.

International Expressive Arts Therapy Association [online]. San Francisco: IEATA, 2008 [cit. 17. 2. 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.ieata.org/about.html>>.

KAPLÁNEK, M. *Role animátora*. In *Sociálně-kulturní animace / animace volnočasové kultury* [online]. 2009 [cit. 5. 3. 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.tf.jcu.cz/katedry/kpd/vyuka/kaplanek>>.

KOHOUTEK, R. *ABZ slovník cizích slov*. [online]. 2006 [cit. 16. 3. 2011]. Dostupné na WWW: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/facilitator>.

KYZOUR, M. *Rožnovská interpretační arteterapie* [online]. České Budějovice, 2009 [cit. 3. 3. 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.arteterapie.wz.cz/arteterapie.html>>.

LIPNER, M. *Od psycho... k socio... (terapii)* SOCIOTERAPEUTICKÉ LISTY - socioterapie.cz ISSN 1804-0411 [online]. 2010 [cit. 9. 4. 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.socioterapie.cz/index.php?a=6>>.

MOOS, P. *SALUTOGENEZE: Podpora zdraví, nikoli pěstování strachu z nemocí kultury* [online]. 2000 [cit. 27. 2. 2011]. Dostupné na WWW: <<http://www.petrmoos-psycholog.ic.cz/clanky/.../Salutogeneze.doc>>.

MORKES, F. *Největší reforma školství v dějinách, 230. výročí Všeobecného školního řádu* [online]. Praha: Učitel'ské noviny, 2010 [cit. 1. 2. 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.ucitelskenoviny.cz/obsah_clanku.php?vydani=33&rok=04&odkaz=nejvetsi.ht>.

MPSV *Katalog prací* [online]. Praha : MPSV [cit. 11. 4. 2011]. Dostupné na WWW:
<http://www.mpsv.cz/files/clanky/8980/Katalog_praci_UZ_1_10_2010.pdf>.

OUDOVÁ, D. *Psychohygiena, mentální hygiena* [online]. 2006 [cit. 2. 4. 2011]. Dostupné na WWW: < http://etext.czu.cz/img/skripta/64/pef_233-1.pdf >

Psychiatrická klinika LFHK a FNKH [online]. Hradec Králové: LFHK, 2006 [cit. 15. 12. 2011]. Dostupné na WWW:
<<http://www.lfhk.cuni.cz/psych/media%5Cprajzluk%5Carteterapie.doc>>.

SLAVÍK, J. *Artefiletika* [online]. Praha: Artefiletika, 2006, [cit. 20.2.2010].
<Dostupné na WWW: <<http://www.artefiletika.cz>>.>

SLAVÍK, J., *Artefiletika: Reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí výchovy uměním* [online]. Praha: Artefiletika, 2006, [cit. 21.2.2010]. Dostupné na WWW:
<<http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=9>>.

SLAVÍK, J., *Mladé pojetí výtvarné výchovy v České republice - Artefiletika*, [online]. Praha: Artefiletika.cz, 2006, [cit. 21.3.2008]. Dostupné na WWW:
<<http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=6>>.

SLAVÍK, J. *Z historie I.* [online]. Praha: Artefiletika, 2006, [cit. 2. 1. 2010]. Dostupné na WWW:
<<http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=27>>.

SLAVÍK, J., *Z historie II.* [online]. Praha: Artefiletika, 2006, [cit. 5. 1. 2010]. Dostupné na WWW: <http://www.artefiletika.cz/modules/articles/index.php?cat_id=1&start=10>.

SLAVÍK, J., ŠKALOUDOVÁ, B. *Artefiletika: Reflektivní, tvořivé a zážitkové pojetí výchovy uměním*, [online]. Praha: Artefiletika.cz, 2006, [cit. 23.3.2008]. Dostupné na WWW:
<<http://www.artefiletika.cz/modules/articles/article.php?id=9>>.

Nepublikované dokumenty:

SLAVÍK, J. *Oborový kontext a přístupy v arteterapii*. Plzeň, 2009, Západočeská univerzita, Katedra výtvarné kultury.

Seznam příloh:

Příloha I. „Výběr publikací M. Naumburgové a E. Kramerové“

Příloha II. „Komparace koherentních a inkoherentních aspektů arteterapie a artefiletiky“

Příloha III. „Faktory Sense of Cohension“

Příloha IV. „Přístupy arteterapie podle J. A. Rubinové“

Příloha I.

Výběr publikací od M. Naumburgové a E. Kramerové:

- **Margaret Naumburgová:**

- „*Schizophrenic Art: Its Meaning in Psychotherapy*“ (1950),
- „*Studies of the „Free“ Art Expression of Behavior Problem Children and Adolescents as a Means of Diagnosis and Therapy*“ (1947),
- „*Psychoneurotic Art*“ (1953),
- „*Dynamically Oriented Art Therapy*“ (1966)
- *An Introduction to Art Therapy*“ (1973).¹⁴²
-

- **Edith Kramerová:**

- „*Art As Therapy With Children*“,
- „*Art As Therapy: Collected Papers*“,
- „*Art Therapy in a Children’s Community: A Study of the Function of Art Therapy in the Treatment Program of Wiltwyck School for Boys*“,
- „*Childhood and Art Therapy: Notes on Theory and Application*“. ¹⁴³

---

¹⁴² Pozn. „Umění schizofreniků: Jeho význam v psychoterapii“, „Studie volného výtvarného projevu jako prostředek diagnostiky a léčby u dětí a mládeže s problémovým chováním“, „Úvod do arteterapie“, „Umění neurotiků“, „Dynamicky orientovaná arteterapie“.

¹⁴³ Pozn. „Umění jako terapie s dětmi“, „Umění jako terapie: Sebrané spisy“, „Arteterapie v dětské skupině: Studie funkce arteterapie v léčebném programu Wiltwyckovy školy pro chlapce“, „Dětství a arteterapie: Poznámky k teorii a praxi“.

Příloha II.

Komparace koherentních a inkoherentních aspektů arteterapie a artefiletiky¹⁴⁴ podle Leony Běhounkové:

	arteterapie	artefiletika
východiska	psychoterapie	pedagogický konstruktivismus
realizátor	arteterapeut	artefiletik
vzdělání realizátora	psychoterapeut	pedagog
cíle hlavní	léčba	prevence, podpora a rozvoj
cíle parciální	efektivní způsob trávení volného času, rozvoj tvořivosti, rozbor díla za účelem diagnostiky	efektivní způsob trávení volného času, rozvoj tvořivosti, osobní zážitek a výtvarná tvorba jako médium psychosociálního růstu
úkoly	diagnostika a terapie, podpora v krizi, zvědomění potlačených témat, projekce, sublimace, integrace osobnosti, rozvoj sociální a emoční inteligence atd.	screening sociálněpatologických jevů, edukace, rozvoj psychosociálních kompetencí (tj. sebepoznání a seberegulace, sociální a emoční inteligence, zejm. senzitivita a expresivita, rozvíjení adaptivního rozhodování pro řešení problémových situací), etická kultivace, re/socializace (vrůstání do společnosti a vztahů) atd.
klienti	nemocní	zdraví, event. rizikovní (narušený psychosociální vývoj)
indikace	jedinci vyžadující neverbální psychoterapii, ztráta kontaktu s realitou atd.	narušené sociální vztahy skupiny, seberozvoj a sebepoznání
kontraindikace	schizofrenie, hraniční poruchy osobnosti, jedinci opakovaně odmítající výtvarnou tvorbu	jedinci se závažnými psychickými problémy
formy	individuální, skupinová	skupinová, párová
přínos	úleva, vhléd, sebeakceptace, osobnostní růst, smysluplnost života atd.	rozšíření osobnostních a sociálních kompetencí, strategií chování a řešení problémových situací, začlenění do skupiny a společnosti atd.
základní nástroje	interpretace obsahu i procesu výtvarných aktivit	zážitková výtvarná hra, sebereflexe a reflektivní dialog (mezi účastníky, mezi jedincem a artefiletikem), hodnocení (zpětná vazba)
vnímání reflexe	léčebný aspekt, pochopení problému	vzdělávací motiv ¹⁴⁵

¹⁴⁴ Pozn. Záměrně vypuštěna byla oblast psychosociálních vycviků, která byla zároveň srovnávána s arteterapií a artefiletikou a to z toho důvodu, že pro námi řešenou oblast se jeví nadbytečnou.

¹⁴⁵ Srov. BĚHOUNKOVÁ, L. *Artefiletická facilitace a intervence rizikových žáků na 2. stupni základní školy*, s. 101-102

Příloha III.

Faktory Sense of Cohension (smysl pro soudržnost a integritu):

1. Smysluplnost x nesmysluplnosti činnosti, kterou člověk dělá
2. Srozumitelnost situací x nesrozumitelnosti
3. Zvládnutelnost x nezvládnutelnosti problémů, které před člověkem stojí

1. Smysluplnost:

Problémy a řešení úkolů na cestě k cíli vidí jako smysluplné, má cenu investovat energii do jejich řešení. Za práci, kterou dělá má přiměřené sociální uznání, může volit tempo práce i směr postupu práce – cíle. Děláme to, co si myslíme, že má smysl, výsledkem je radost z práce a radost ze života.

Opakem je odcizení, neangažování se v tom, co člověk dělá a jak žije. Zeslabování a ochuzování sociálních vztahů, člověk se dostává do sociální izolovanosti, styk s druhými lidmi jemu obtížný a rád by se mu vyhnul. Člověk dělá pouze to, co má, mechanicky, bez nadšení, bez radosti.

2. Srozumitelnost:

Člověk chápe celek i detaily, chápe a rozumí své pozici v tomto celku. V obraze světa vidí určitý řád a pořádek, který je relativně trvalý a tedy se na něj může spolehnout, může mu důvěřovat. Druzí lidé jsou viděni jako přátelští, důvěryhodní a solidární.

Opakem je chaos, nesrozumitelnost. Ničemu a nikomu se nedá věřit, člověk tomu nerozumí, není schopen se vtom vyznat.

3. Zvládnutelnost:

Povědomí o adekvátnosti vlastních sil a možností i sil a možností druhých lidí kolem ke zvládnutí problémové situace. Aktualizace potenciálu schopností – mám na to, abych to zvládl. Důvěra v účinnost vlastního zásahu do situace.

Opakem je představa o nepřiměřenosti zdrojů a možností zdolat úkol. Výsledkem je deprese, úzkost, pocity vin a strachu. Syndrom HH – helplessness, hopelessness¹⁴⁶

---

¹⁴⁶ OUDOVÁ, D. *Psychohygienu, mentální hygiena* In. [online] 2006 [cit. 2011-04-02]. Dostupné na: <
http://etext.czu.cz/img/skripta/64/pef_233-1.pdf>

Příloha IV.

Dělení přístupů arteterapie

J. A. Rubinová uvádí pět aktuálních zastřešujících oblastí možných přístupů arteterapie:

1. **Psychodynamické přístupy** – zahrnují přístupy, které vycházejí z klasické psychoanalýzy (Freud) a také analytické psychologie (Jung).
2. **Humanistické přístupy** – zahrnují východiska z oblasti fenomenologie, gestalt terapie, humanistické psychologie a také využívá východiska z Rogersovy na osobu zaměřenou psychoterapii.
3. **Psycho-edukační přístupy** – východiska tohoto přístupu jsou ze současné behaviorální, kognitivně-behaviorální a kognitivní terapie.
4. **Systematické přístupy** – zde jsou aplikovány východiska rodinné a skupinové terapie.
5. **Integrativní přístupy** – především eklektický přístup v rámci různých psychoterapeutických pojetí.¹⁴⁷

---

¹⁴⁷ Srov. RUBIN, J. A., et al. *Přístupy v arteterapii: Teorie & technika*, s. 7-9.

Abstrakt

ŘEHÁKOVÁ, P. *Hranice arteterapie a artefiletiky*. Bakalářská práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Ateliér arteterapie, 2011. Vedoucí práce Jan Slavík.

Klíčová slova: arteterapie, artefiletika, edukace, expresivní terapie, terapie.

Bakalářská práce se věnuje komparaci dvou významných metod zabývajících se expresivním výtvarným projevem člověka – arteterapie a artefiletiky. V první rovině se zabývá teoretickým vymezením obou přístupů, nastiňuje jejich historický vývoj. Dále popisuje jejich charakteristické prvky a procesuální modely, které prezentuje v přehledných obrazových schématech. V další rovině sleduje specifika těchto oborů a pokouší se je rozlišit z hledisek jejich využití na poli výchovně-vzdělávacím a terapeutickém.

Cílem studie je navržení klasifikační oblasti pro určení hranic arteterapie a artefiletiky za pomoci vymezení shodných a rozdílných oblastí těchto oborů.

Abstract

The Lines of Art Therapy and Art Philetics

Key words: Art Therapy, Art Philetics, Education, Expressive therapy, Therapy.

The bachelor thesis deals with comparison of two major methods which are concerned with the artistic expression – art therapy and artphiletics. On one hand it deals with the theoretical definition of the two approaches, outlines their historical development. It also describes their characteristic features and processual models which are presented in visual diagrams. On the other hand it follows the specifics of these disciplines and attempts to distinguish them in light of their educational and therapeutic use.

The study aims to propose a classification for delimitating of art therapy and artphiletics using the identical and the different areas of these disciplines.